

ČEŠTINA KONFRONTAČNĚ

Distanční studijní text

Eva Klímová

Opava 2023

**SLEZSKÁ
UNIVERZITA**
FILOZOFICKO-
PŘÍRODOVĚDECKÁ
FAKULTA V OPAVĚ

Obor: 0232 Literatura a lingvistika

Klíčová slova: Jazyk, funkce jazyka, klasifikace jazyků, struktura a systém jazyka, jazykové roviny

Anotace: Náplní přednášky je základní teoretické poučení o jazyce. Posluchač je seznámen s předmětem a metodami jazykovědy. Vedle výkladu základních jazykovědných pojmů (podstata a funkce jazyka, systém v jazyce, synchronie, diachronie, jazyk mluvený a psaný) je jazyk popisován na jednotlivých rovinách.

Program kurzu může být podle potřeby aktualizován. Může tak docházet i k aktualizaci a doplňování studijního materiálu.

Autor: doc. PhDr. Eva Klímová, Ph.D.

Obsah

ÚVODEM.....	5
RYCHLÝ NÁHLED STUDIJNÍ OPORY.....	7
POŽADAVKY KE ZKOUŠCE.....	8
1 TĚMA 1 ÚVOD: ČEŠTINA Z HLEDISKA GENEALOGICKÉ A MORFOLOGICKÉ KLASIFIKACE.....	9
Výkladová část.....	9
2 TĚMA 2 ČEŠTINA JAKO JAZYK SYNTETICKÝ	13
Výkladová část.....	13
3 TĚMA 3 JMENNÁ FLEXE V ČEŠTINĚ VE SROVNÁNÍ S ITALŠTINOU A ANGLIČTINOU	17
Výkladová část.....	17
4 TĚMA 4 FLEXE SLOVESA V ČEŠTINĚ VE SROVNÁNÍ S ITALŠTINOU A ANGLIČTINOU	20
Výkladová část.....	20
5 TĚMA 5 SYSTÉM GRAMATICKÝCH ČASŮ ČEŠTINY NA POZADÍ ITALŠTINY A ANGLIČTINY	25
Výkladová část.....	25
6 TĚMA 6 MODUS V ČEŠTINĚ NA POZADÍ ITALŠTINY A ANGLIČTINY, VĚTNÉ TYPY	29
Výkladová část.....	29
7 TĚMA 7 MODUS A MODALITA VÝPOVĚDI	34
Výkladová část.....	34
8 TĚMA 8 SYNTETICKÝ CHARAKTERJAZYKA NA ROVINĚ SYNTAKTICKÉ, STRUKTURA PREDIKÁTU	43
Výkladová část.....	44
9 TĚMA 9 NON FINITNÍ SLOVESNÉ TVARY A POLOVĚTNÉ ÚTVARY V ČEŠTINĚ	48
Výkladová část.....	48
10 TĚMA 10 NON FINITNÍ SLOVESNÉ TVARY V ITALŠTINĚ.....	52
Výkladová část.....	52
11 TĚMA 11 SLOVOSLED ČESKÉ VĚTY.....	56
Výkladová část.....	56
12 TĚMA 12 FAKTORY INFORMAČNÍ STRUKTURY VÝPOVĚDI.....	59

Výkladová část.....	59
13 TĚMA 13 DIATEZE V ČEŠTINĚ VE SROVNÁNÍ S ITALŠTINOU (A ANGLIČTINOU), FORMA A FUNKCE.....	64
Výkladová část.....	64
LITERATURA	70
SHRNUTÍ STUDIJNÍ OPORY	71

ÚVODEM

Tato studijní opora k předmětu *Čeština konfrontačně* je studijní text určený studentům programu Italština v kombinované formě. Předmět se realizuje v šesti (6) tutoriálech přímé výuky. V jejich průběhu je komentován a vykládán studijní text ke každému tématu kurzu prezentovaný v e-learningovém kurzu. Předmět *Čeština konfrontačně* je teoretický a má studentovi jednooborového studia umožnit, aby si dotvořil představu o jazykovém systému italštiny na pozadí mateřského jazyka.

Program předmětu je přitom tvořen tak, aby co nejúžeji navazoval na některá nosná témata předmětu *Úvod do studia jazyka*, a to především v dalším prohloubení pohledu do morfo-syntaktické charakteristiky češtiny jako jazyka syntetického a italštiny jako jazyka na pomezí jazyka analytického. Charakteristiky obou jazyků jsou přitom srovnávány i s angličtinou pro vytvoření širšího rámce srovnání. Na rozdíl od předmětu *Úvod do studia jazyka*, který je čistě teoretický, je studijní text k jednotlivým tématům vedle teoretického výkladu doplněn řadou příkladů, které jsou v obou jazycích srovnávány. Ke kontrole studentovi vedle příkladů poslouží také přiložený text k analýze a srovnání studovaných jevů.

V průběhu výuky se vyučující zaměřuje na výklad klíčových otázek a problémů, zdůrazňuje jejich význam a odkazuje na konkrétní stránky studované povinné literatury. Cílem přitom je, aby student získal představu o jazykovém systému italštiny ve srovnání s mateřským jazykem, uměl své poznatky zobecňovat a vytvářet na jejich základě souvislosti.

Každé téma je proto rozpracováno za použití konkrétních distančních prvků. Jsou to:

rychlý náhled tématu/úvod

cíle

klíčová slova

shrnutí/závěr

kontrolní otázka

k zapamatování

další zdroje

RYCHLÝ NÁHLED STUDIJNÍ OPORY

Náplň následujících stránek je popis předmětu *Čeština konfrontačně*. Náplň předmětu tvoří program obsahující 13 témat.

- Pro každé z témat je v e-learningovém kurzu zpracován studijní text, který je vodítkem pro studium povinné literatury. V něm jsou také odkazy na jednotlivé stránky povinné studijní literatury.
- Seznam povinné a doporučené literatury je uveden v závěrečné části této studijní opory.
- Jednotlivá témata předmětu obsahují následující části:
  - Úvod se stanovenými cíli a klíčovými slovy
  - Výkladovou část
  - Závěr (souhrn)

Všechny tyto prvky mají napomáhat studujícím při organizaci jejich studia.

- Předmět je ukončen písemnou zkouškou. Požadavky ke zkoušce jsou uvedeny níže.

POŽADAVKY KE ZKOUŠCE

Znalost látky v rozsahu přednášek podle jednotlivých témat e-learningového kurzu v souladu s odkazy na:

Hubáček, J., Jandová, E., Svobodová, J. *Čeština pro učitele*. Vade Mecum. 1998.

1 ÚVOD: ČEŠTINA Z HLEDISKA GENEALOGICKÉ A MORFOLOGICKÉ KLASIFIKACE

RYCHLÝ NÁHLED TÉMATU: ÚVOD

První přednáška je úvodní. Seznamuje studenty s programem předmětu a vysvětluje jeho význam pro studium italského jazykového systému.

Téma je vymezeno v následující struktuře:

1. Program předmětu a jeho význam pro studium italštiny
2. Zařazení češtiny, italštiny a angličtiny v rámci rodiny indoevropských jazyků z hlediska genealogické klasifikace
3. Zařazení češtiny, italštiny a angličtiny z hlediska morfologické klasifikace

CÍLE

Cílem tématu je navázat na téma 3 předmětu *Úvod do studia jazyka*, které bylo zaměřeno na genealogickou a morfologickou klasifikaci jazyků, a vyložit, jaký význam toto zařazení má vzhledem ke studiu dalších jazykovědných disciplín. Analýzou úvodního příkladu v italštině, češtině a angličtině si student vytváří představu o další náplni předmětu i způsobu práce v něm.

KLÍČOVÁ SLOVA

Genealogická klasifikace, morfologická klasifikace, slovanské jazyky, románské jazyky, germánské jazyky; rovina morfologie, rovina syntaxe;

Výkladová část

Čeština z hlediska genealogické a morfologické klasifikace

Úvodní příklad: sleduj českou, italskou a anglickou větu z hlediska morfologického, syntaktického a slovosledného

... a v hokynářských výlohách sklovatěly oschlé zákusky.

... e nelle vetrine delle drogherie si *imbiancavano* biscotti ammuffiti.

..., and in the windows of the grocers' shops musty biscuits lay bleaching.

ÚVOD: ČEŠTINA Z HLEDISKA GENEALOGICKÉ A MORFOLOGICKÉ KLASIFIKACE

Sleduj rozdíly **morfologické**:

v češtině se adjektivum *hokynářských* shoduje v rodě a čísle s podst. jménem *výlohách*. V italštině adjektivum není, adjektivní funkci tu má předložková (analytická) struktura *delle drogherie*. České nedokonavé sloveso v préteritu *sklovatěly* vyjadřuje neukončenost/aktuálnost děje. Totéž vyjadřuje imperfektum italského slovesa *imbiancavano*. Českému adjektivu *hokynářských* odpovídá v angličtině analytická struktura *of the grocers' shops*.

Sleduj rozdíly **syntaktické**:

české *sklovatěly* a italské *imbiancavano* jsou tvary derivovaných sloves. V češtině od substantiva *sklo*, v italštině od adjektiva *bianco*. Derivační schopnosti obou jazyků umožňují utvořit sloveso, které představuje syntetický (jednoslovný) predikát. V angličtině *lay bleaching* představuje predikát analytický (víceslovný): *lay* je nositelem kategorie času a způsobu, proto ho označujeme za kategoriální sloveso, *bleaching* je nositelem lexikálního významu.

Sleduj rozdíly **slovosledné**:

v české a italské větě sledujeme slovosled *verbum – subjekt (V-S)*, v anglické větě je slovosled *subjekt – verbum (S-V)*.

- 1. Zařazení češtiny, italštiny a angličtiny** v rámci rodiny indoevropských jazyků z hlediska **genealogické klasifikace** (srov. Úvod do studia jazyka 3)
  - **čeština** patří k větvi slovanské, a to ke skupině jazyků západoslovanským (spolu se slovenštinou, polštinou a lužickou srbštinou)
  - **italština** patří k jazykům románským (**lingue neolatine**) – spolu s francouzštinou, španělštinou, portugalštinou, rumunštinou – samostatné státní jazyky, a dále katalánštinou, sardštinou, okcitánštinou, rétorománštinou a vymřelou dalmatštinou)
  - **angličtina** patří k větvi germánské, a to ke skupině západogermánské (spolu s holandštinou)
- 2. Zařazení češtiny, italštiny a angličtiny** z hlediska **morfologické klasifikace** (srov. Úvod do studia jazyka 3)

ČEŠTINA je jazyk flektivní (syntetický), slova ohebná **mění koncovkami** svůj tvar:

- a) SUBSTANTIVA (PODSTATNÁ JMÉNA), ADJEKTIVA (PŘÍDAVNÁ JMÉNA), PRONOMINA (ZÁJMENA) podle **rodu, čísla a pádu**

Př.: ten mladý muž/**ti** mladí muži, **toho** mladého muže/**těch** mladých mužů
ta mladá žena/**ty** mladé ženy, **té** mladé ženě/**těch** mladých žen
to velké město/ta velká města, **toho** velkého města/**těch** velkých měst

- b) VERBA (SLOVESA) podle **osoby, čísla, času a způsobu (a diateze)**

Př.: (Já) studuji/studoval jsem, ten mladý muž studuje/studoval, **ti** mladí muži studují

- c) ADJEKTIVUM **se shoduje** se substantivem v rodě, čísle a pádě, SLOVESO **se shoduje** se substantivem (nebo zájmenem) ve funkci subjektu v osobě a čísle:

Př.: ten mladý muž/**ti** mladí muži, **toho** mladého muže/**těch** mladých mužů
Ty studuješ./Chlapci studují.

d) SLOVOSLED je **volný**, umožňuje to právě existence morfologického pádu, který je prostředkem k **vyjadřování syntaktických vztahů** (srov. L 11 Slovosled české věty a faktory informační struktury výpovědi):

Př.: Lovec zabil lva. X Lva zabil lovec.
 S V O O V S

Morfologický nominativ = syntaktický subjekt S, morfologický akuzativ = syntaktický objekt O.

Sleduj volnost slovosledu v české větě díky existenci pádových koncovek:

Petr koupil Marii knihu

Petr koupil knihu Marii.

Petr Marii koupil knihu.

Knihu koupil Petr Marii. atd.

e) Hlavním prostředkem slovtvorby je **derivace**

Př.: práce → prac-**ovat**, prac-**ovní**

dům → dom-**áci**

kůň → koň-**ský**

ANGLIČTINA je jazyk analytický – gramatické významy jsou vyjadřovány pomocnými (gramatickými) slovy:

a) slova jsou **neměnná** a mají tendenci k jednoslabičnosti

Př.: He put it on the desk. – I met my friends last week.

b) je neutralizována (neexistuje) gramatická kategorie **pádu**, který je prostředkem k **vyjadřování syntaktických vztahů**

Př.: The hunter killed a/the lion./The lion killed a/the hunter.

c) SLOVOSLED (Subjekt – Verbum – O_d = přímý předmět) je tudíž pevný, neboť je prostředkem k **vyjadřování syntaktických vztahů**:

d) slova snadno konvertují z jednoho slovního druhu do druhého, aniž mění tvar

Př.: water/water plants/to water plants

ITALŠTINA je jazyk s charakteristikami jak **jazyka syntetického**, tak **jazyka analytického**: slova ohebná **mění koncovkami** svůj tvar:

a) SUBSTANTIVA, ADJEKTIVA, PRONOMINA podle rodu, čísla, **nikoliv** však podle **pádu**

Př.: quell'uomo ricco, quella donna ricca/quegli uomini ricchi/quelle donne ricche

b) VERBA podle osoby, čísla, času a způsobu (a diateze)

Př.: (Io) parlo/**-avo**/I ragazzi parlano/**-avano**

c) ADJEKTIVUM **se shoduje** se substantivem v rodě a v čísle, SLOVESO **se shoduje** se substantivem (zájmenem) ve funkci subjektu v osobě a čísle

Př.: uomo giovane/uomini giovani

(Io) studio/I ragazzi **studiano**.

d) SLOVOSLED je značně **uvolněný**, i přes neexistenci kategorie pádu k vyjádření syntaktických vztahů má italština možnosti slovosled měnit. Napomáhá k tomu však i **bohatá slovesná flexe**.

e) Hlavním prostředkem slovo tvorby je **DERIVACE**

Př.: *lavorare* → *lavoricchiare*, *lavoro*, *lavoratore*, *lavorazione*, *lavorativo*, *lavorabile*

SHRNUTÍ TÉMATU (ZÁVĚR)

První přednáška je úvodní. Seznamuje studenty s programem předmětu a vysvětluje jeho význam pro studium italského jazykového systému. Odkazuje explicitně na předmět *Úvodu do studia jazyka* a k jednotlivým jazykovým rovinám. Prvním tématem je provedeno zařazení češtiny, italštiny a angličtiny v rámci rodiny indoevropských jazyků z hlediska genealogické klasifikace a zařazení češtiny, italštiny a angličtiny z hlediska morfologické klasifikace. Důležitou částí tématu je analýza trojjazyčného úvodního příkladu, na které si student vytváří představu o další náplni předmětu i způsobu práce v něm.

KONTROLNÍ OTÁZKA

ÚKOL: analyzujte příklad v češtině, italštině a angličtině z hlediska morfologického syntaktického a slovosledného a srovnajte svou analýzu v textu studijního materiálu tématu 1.

... a v hokynářských výlohách sklovatěly oschlé zákusky.

... e nelle vetrine delle drogherie si *imbiancavano* biscotti ammuffiti.

..., and in the windows of the grocers' shops musty biscuits lay bleaching.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Italština z hlediska genealogické klasifikace; Románské jazyky; Čeština a slovanské jazyky;

DALŠÍ ZDROJE

Téma 3 Genealogická a morfologická klasifikace jazyků předmětu *Úvodu do studia jazyka* s odkazy na povinnou studijní literaturu.

2 ČEŠTINA JAKO JAZYK SYNTETICKÝ

RYCHLÝ NÁHLED TÉMATU: ÚVOD

Téma se zabývá popisem češtiny jako jazyka syntetického s odkazem na úvodní téma, ve které jsou rysy syntetických jazyků uváděny. Téma je vymezeno v následující struktuře:

1. Morfologie
2. Charakteristické rysy češtiny jako jazyka syntetického
3. Slovní druhy v češtině a v italštině

Pro každý z rysů morfologické charakteristiky češtiny jako jazyka syntetického jsou uváděny příklady.

CÍLE

Cílem je charakterizovat češtinu jako jazyka syntetický. Student je připravován na jazykovou charakteristiku italštiny na rovině morfologie, což je podstatné pro následné chápání italštiny z hlediska její typologie.

KLÍČOVÁ SLOVA

Jazyk syntetický, morfologie, charakteristika, slovní druhy; slova ohebná, slova neohebná; slova plnovýznamová, neplnovýznamová;

Výkladová část

Čeština jako jazyk syntetický

1. **Morfologie:** lingvistická disciplína, která se zabývá **STRUKTUROU a TVAREM** (formou) **SLOVA** (= morfologie **formální**) a **fungováním** těchto tvarů (forem) ve větě (= **funkční** morfologie).

Italská lingvistika zahrnuje do morfologie také slovtvorbu. Rozlišuje zde proto dvě oblasti morfologie:

- a) Morfologie **flektivní** (morfologia **flessiva**) (srov. česká morfologie)
- b) Morfologie **lexikální** (morfologia **lessicale**) (srov. česká slovtvorba, která je součástí lexikologie)

2. **Charakteristické rysy češtiny jako jazyka syntetického** (srov. Úvod do studia jazyka, téma 3):

a. **afix** (prefix, sufix) tvoří jeden celek se slovním základem

Př.: kov-**ář** = afix **slovotvorný**

kovář-**em** = **koncovka** (afix **tvartvorný**)

b. jeden afix/ koncovka může vyjadřovat několik gramatických kategorií (gram. významů):

Př.: stromech rod: maskulinum, číslo: plurál, pád: lokál

c. pro **tentýž gram. význam** existuje **více afixů/koncovek**:

Př.: gen. sg. různých paradigmat (deklinačních vzorů)

pán-**a**, hrad-**u**, muž-**e**, žen-**y**, písn-**ě**, kost-**i**, měst-**a**, staven-**í**

d. jeden afix/koncovka může mít vícero gramatických významů:

Př.: -**a** = nom. sg. fem. „žena“ nebo gen. sg. a nom. pl. neutra „města“

e. omezené množství pomocných slov:

Př.: byl **jsem/sono** stato, **budu** zpívat x canterò

f. možná tzv. vnitřní flexe kořene:

Př.: nom. pl. vejce x gen. pl. vajec, srov. it. vedere x visto < lat. vīdēre)

g. existence gram. rodu: maskulinum, femininum, neutrum (srov. v it. m. a f.)

h. existence morfologického **pádu jmen, jehož funkcí je VYJADŘOVAT SYNTAKTICKÉ VZTAHY** (cfr. italština nebo angličtina)

i. **shoda** substantiva s adjektivem

Př.: krásná žena/donna bella

j. **slovosled** volný – výsledek existence **morfologického pádu** (cfr. angl., italština!!!) (Srovnej téma 11 Slovosled české věty)

3. SLOVNÍ DRUHY v češtině a v italštině

a) **čeština**

slovní druhy ohebné: substantiva, adjektiva, zájmena, číslovky, slovesa

slovní druhy neohebné: příslovce, předložky, spojky, částice, citoslovce

Podtržené slovní druhy jsou označovány za základní, protože mají **plný význam, jsou tedy slova plnovýznamová**, a jsou větným členem základových větných struktur.

Př.: Zamilovaný mladík (subjekt) psal (predikát) často (adv. určení) své dívce (nepřímý předmět) dopis (přímý předmět).

Ostatní slovní druhy jsou tzv. **nesamostatné**: jsou to slova označovaná jako synsémantická, jsou **neplnovýznamová**, protože nabývají významu až užitím ve větě:

Př.: **No tak ty na mě budeš ještě drzý?!**

b) **italština**

slovní druhy ohebné (variabilní):

člen, substantiva, adjektiva, zájmena, číslovky, slovesa

slovní druhy neohebné (invariabilní):

příslovce, předložky, spojky, citoslovce

c) angličtina

(člen), substantiva, adjektiva, zájmena, číslovky, slovesa, příslovce, předložky, spojky, citoslovce

Proč nedělíme v angličtině slova na ohebná a neohebná???

SHRNUTÍ TÉMATU (ZÁVĚR)

Téma se zabývá popisem češtiny jako jazyka syntetického s odkazem na úvodní téma, ve které jsou rysy syntetických jazyků uváděny. Náplní tématu je komentář k vymezení morfologie jako jazykovědné disciplíny a k charakteristice češtiny jako jazyka syntetického na rovině morfologické. Následně se uvádějí jednotlivé slovní druhy češtiny podle kritéria čistě morfologického a sémantického. Pro každý z rysů morfologické charakteristiky češtiny jako jazyka syntetického jsou uváděny příklady.

KONTROLNÍ OTÁZKA

Úkol: Analyzujte **text 1**: sledujte výše uvedené charakteristické morfologické rysy a gramatické kategorie ohebných slovních druhů v obou jazycích.

„Myslíte?“ řekl Percy. „Já se v tom tolik nevyznám. Tohle je první konference v mém životě.“

„Anglistické konference se značně různí. Všechno záleží na tom, kde se konají. V Oxfordu nebo v Cambridgi by se dalo čekat nejméně sto padesát lidí. Já jsem Swallowa varoval – že do Papridge nikdo nepřijede – ale nedal si říct.“

„Kdo je Swallow?“

„Šéf naší katedry.“ Ten titul protlačil dr. Sutcliffe přes zuby jen s potížemi. „Tvrdil, že když uspořádáme konferenci, uděláme Papridge jméno. Bohužel to byl velikášský sebeklam.“

„Profesor Swallow je ten, co rozdával jmenovky?“

„Ne, to byl Bob Busby, ale ten je zrovna takový. Ba ještě horší. Už celé týdny je nadšením bez sebe, organizuje zájezdy atakdale. Myslím, že nás tahle akce přijde pěkně drahó,“ prohlásil dr. Sutcliffe s neskrývaným zadostiučiněním a zabrelil do poloprázdné místnosti.

„Zdravím tě, Ruperte, starý parde! Je nás tu nějak pořádku, co?“

Čtyřicátník ve světle modrém obleku udeřil při těch slovech Sutcliffea mezi lopatky tak rázně, že „starému pardovi“ odlétly brýle ze špičky nosu. Persse je šikovně zachytil a vrátil majiteli.

‘Davvero?’ chiese Persse. ‘Io non sapevo cosa aspettarmi. Questo è il primo congresso a cui partecipo.’

‘I congressi organizzati dalla UTE non sono tutti uguali. Dipende molto da dove si tengono. A Oxford e a Cambridge ci si può aspettare un’affluenza di almeno centocinquanta partecipanti. Ho detto a Swallow che a Rummidge non sarebbe venuto nessuno, ma non ha voluto ascoltarmi.’

‘Swallow?’

‘È il capo del nostro dipartimento,’ sembrava che il dottor Sutcliffe facesse fatica a pronunciare tra i denti quelle parole.

‘Sosteneva che il fatto di ospitare un congresso avrebbe dato notorietà a Rummidge. Illusioni di grandezza, temo.’

‘Era il professor Swallow, quello che distribuiva i cartellini?’

‘No, quello è Bob Busby, un altro dello stesso stampo. Se non peggio. Sono settimane che sembra ammattito, tutto eccitato perché deve organizzare gite e cose del genere. Io sono convinto che in questo affare ci rimetteremo ... eccome!’ concluse Sutcliffe con evidente soddisfazione, mentre sbirciava al disopra degli occhiali nella sala semivuota.

‘Ciao, Rupert, vecchio mio! Siamo un po’ pochini, eh?’ Così dicendo un uomo sulla quarantina, in un completo blu elettrico, assestò una manata in mezzo alla schiena di Sutcliffe, facendogli scivolare giù dal naso gli occhiali per il contraccolpo. Persse li afferrò al volo e li restituì al proprietario.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Terminologie; Charakteristické rysy češtiny na rovině morfologické;

DALŠÍ ZDROJE

Téma 3 Genealogická a morfologická klasifikace jazyků předmětu *Úvodu do studia jazyka* s odkazy na povinnou studijní literaturu.

---

3 JMENNÁ FLEXE V ČEŠTINĚ VE SROVNÁNÍ S ITALŠTINOU (A ANGLIČTINOU)

RYCHLÝ NÁHLED TÉMATU: ÚVOD

Téma se zabývá jmennou flexí v češtině ve srovnání s italštinou a angličtinou. V návaznosti na téma věnované flexi české se sleduje vyjadřování jednotlivých jmenných kategorií rodu, čísla a pádu v češtině a způsob, jakým se syntaktická funkce jména vyjadřuje v italštině a v angličtině, kde kategorie pádu u jmen neexistuje. Dále se sleduje forma a funkce členu v italštině a v angličtině. Téma je vymezeno v následující struktuře:

1. Kategorie rodu a čísla
2. Gramatická kategorie pádu
3. Gramatická kategorie určenosti

Pro každou z uváděných jmenných kategorií jsou uváděny české, italské a anglické příklady.

CÍLE

Cílem tématu je sledovat jmenné kategorie ve srovnávaných jazycích a způsob, jakým se v italštině (a v angličtině) vyjadřuje syntaktický pád, tj. syntaktická funkce jmen.

KLÍČOVÁ SLOVA

Gramatická kategorie, rod, číslo, pád, určenost, člen určitý, člen neurčitý;

Výkladová část

Jmenná flexe v češtině ve srovnání s italštinou a angličtinou

Hubáček, J., Jandová, E., Svobodová, J. *Čeština pro učitele*. Vade Mecum. 1998, s. 88-132.

V češtině jména, tj. podstatná jména (substantiva), přídavná jména (adjektiva) a zájmena (pronomina) **mění svůj tvar** podle gramatické kategorie **rodu, čísla a pádu**:

Př.: ten starý muž = nom. sg. m.
tomu starému muži = dat. sg. m.
ta mladá žena = nom. sg. f.
těch mladých žen = gen. pl. f.

Sleduj vyjadřování jednotlivých **jmenných kategorií rodu, čísla a pádu v češtině**, způsob, jakým se syntaktická funkce jména vyjadřuje v italštině a v angličtině, kde kategorie pádu u jmen neexistuje. Sleduj dále **formu a funkci členu** v italštině a v angličtině:

1. Kategorie rodu a čísla

Každý večer, když jsem vzhlížel k **oknu** ...

Ogni sera mentre fissavo **la** finestra in alto ...

Every night as I gazed up at **the** window ...

Přetáhl jsem **si** **příkrývky** přes **hlavu** a ...

Mi tirai **le** coperte sulla **testa** e ...

I drew **the** blankets over **my** head and ...

Ta popelavá **tvář** mě však pořád sledovala.

Ma **la faccia** grigia mi seguiva ancora.

But the grey face still followed me.

- U kategorie **rodu** nutno rozlišovat rod gramatický a rod přirozený. Rod **gramatický** je obvykle signalizován **formou** jména:

Př.: (ten) stůl, (ten) dóm (konsonantické zakončení), (ta) židle, (ta) hora (vokálníké zakončení)

(il) tavolo, (il) duomo, (la) sedia, (la) montagna

U rodu **přirozeného** je opozice maskulinum x femininum vázána na pohlaví živoucích bytostí:

Př.: muž/uomo x žena/donna, býk/toro x kráva/vacca

- Kategorie **čísla**, tj. singulár a plurál, je u většiny substantiv signalizována formou (koncovkou). Avšak pouze **tvar** singulárový mají **singularia tantum** (**abstrakta** a jména **látková**), naopak **pluralia tantum** (jména pomnožná) pouze **tvar** plurálový:

Př.: mládí/gioventù, voda/acqua

kalhoty/pantaloni, peníze/soldi

Srov. v angličtině snadný přechod mezi substantivy **počítatelnými** a **nepočítatelnými**:

Př.:

wood/ a wood (dřevo/les): Put some wood on the fire. / go for a walk in the wood(s)

room/ a room (prostor/místnost) There is not enough room in the car. / a large room

2. Gramatická kategorie pádu

- pády bezpředložkové, tj. přímé: nominativ (= syntaktický subjekt S) a akuzativ (= syntaktický přímý předmět)
- pády předložkové: V jazyce, který **nemá** morfologický pád jmen, je prostředkem k vyjadřování syntaktických vztahů **PŘEDLOŽKA**:

Př.: zemřít hladu/morire **di** fame

skákat radostí/saltare **di** gioia

hlava rodiny/capo **della** famiglia

zblednout leknutím/impallidire **dallo** spavento

Sleduj u příkladů pádové koncovky substantiv v češtině:

Se era morto, ..., avrei visto **il** riflesso **delle** candele **sulla** tendina scura, ...

Kdyby umřel, ..., viděl bych **na** stažené roletě odlesk svíček, ...

If he was dead, ..., I would see **the** reflection **of** candles **on the** darkened blind.

Lo zio spiegò **al** vecchio Cotter.

Strýc vysvětloval starému Cotterovi.

My uncle explained **to** old Cotter.

Guardò **la** fanciulla **con** indifferenza.

Sloveso *guardare* řídí přímý předmět, předložková vazba bez členu *con indifferenza* má adverbialní význam)

Díval se **na** dívku lhostejně. (Sloveso *dívat se* řídí předložkový pád)

He looked at **the** girl **with** complete indifference. (předložka doplňuje význam slovesa *look*)

3. **Gramatická kategorie určenosti** je vlastní jazykům, které mají člen – **URČITÝ** nebo **NEURČITÝ**. Užívání členu je spojeno se dvěma **OPOZICEMI**:

a) **S opozicí třída (prvků) x člen třídy**

Př.: **Il** leone è il re degli animali. / Lev je král zvířat. *Il* zde označuje třídu

Il cacciatore ha ucciso **un** leone. / Lovec zabil lva. *Un* zde označuje člena třídy

b) **S opozicí nový (kontextově nezapojený) x známý (kontextově zapojený)**

Př.: E' venuto **un** ragazzo./Přišel nějaký chlapec. *Un* zde označuje **nový** element

E' venuto **il** ragazzo che aspettavo. / Přišel (ten) chlapec, kterého jsem očekával.

Ta popelavá tvář mě však pořád sledovala.

Ma **la** faccia grigia mi seguiva ancora.

But **the** grey face still followed me.

Srov.: **A** boy came into the room. X **The** boy came into the room.

SHRNUTÍ TÉMATU (ZÁVĚR)

Téma se zabývá jmennou flexí v češtině ve srovnání s italštinou a angličtinou. Navazuje na téma 2 věnované flexi české a sleduje vyjadřování jednotlivých jmenných kategorií rodu, čísla a pádu v češtině v italštině a angličtině a způsob, jakým se syntaktická funkce jména vyjadřuje v italštině a v angličtině, kde kategorie pádu u jmen neexistuje. Dále se sleduje kategorie určenosti a v souvislosti s ní forma a funkce členu v italštině a v angličtině. Pro každou z uváděných jmenných kategorií jsou uváděny české, italské a anglické příklady.

KONTROLNÍ OTÁZKA

Otázka: Jak bychom mohli tuto větu předložit do češtiny, když čeština nemá členy a rozdíl v užití členu určitého a neurčitého zcela jistě v převodu do češtiny postižen být musí?

Úkol: Analyzujte podle zadání **všechny příklady textu ve výkladové části**.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Terminologie; způsob, jakým se syntaktická funkce jména vyjadřuje v italštině a v angličtině, člen a kategorie určenosti;

DALŠÍ ZDROJE

Téma 3 Genealogická a morfoložická klasifikace jazyků předmětu *Úvodu do studia jazyka* s odkazy na povinnou studijní literaturu.

4 FLEXE SLOVESA V ČEŠTINĚ VE SROVNÁNÍ S ITALŠTINOU A ANGLIČTINOU

RYCHLÝ NÁHLED TÉMATU: ÚVOD

Téma je věnováno slovesné flexi. Je zásadní z hlediska z hlediska přípravy na předmět *Italská morfologie 2* II. ročníku programu studia a z hlediska centrální funkce slovesa na syntaktické rovině jazyka tvořící součást III. ročníku programu studia. Důraz je kladen na funkce jednotlivých gramatických kategorií slovesa. Téma je vymezeno v následující struktuře:

- A. Morfologická klasifikace českého slovesa
- B. Slovesné kategorie českého slovesa a jejich funkce
  - 1. Gramatická (morfologická) kategorie OSOBY a ČÍSLA
  - 2. Gramatická (morfologická) kategorie ČASU v češtině
  - 3. Gramatická (morfologická) kategorie MODU
  - 4. Gramatická (morfologická) kategorie VIDU v češtině a aspekt v italštině

Pro každou z uváděných jmenných kategorií jsou uváděny české, italské a anglické příklady.

CÍLE

Cílem tématu je uvést gramatické kategorie slovesa ve srovnávaných jazycích. Hlavním cílem je připravit studenty na předmět *Italská morfologie 2 a Italská syntax 1*.

KLÍČOVÁ SLOVA

Slovesa, gramatická kategorie, kategorie osoby a čísla, kategorie času a způsobu; predikační kategorie; kategorie diateze; funkce slovesných kategorií;

Výkladová část

Flexe slovesa v češtině ve srovnání s italštinou (a angličtinou)

Hubáček, J., Jandová, E., Svobodová, J. *Čeština pro učitele*. Vade Mecum. 1998, s. 137-144.

A. Morfologická klasifikace českého slovesa

V češtině je **5 slovesných tříd**, a to podle kmenotvorné přípony přítomného kmene:

1. **-e**: nes-e, ber-e, peč-e, maž-e, tř-e

2. **-ne:** tisk-ne, mi-ne, zač-ne
3. **-je:** kry-je, kupu-je
4. **-í:** pros-í, trp-í, sáz-í
5. **-á:** děl-á

V italštině jsou **3 slovesné třídy**, a to podle **kmenotvorné přípony tvaru infinitivu**:

1. **-a-** parl -a- re
2. **-e-** ved -e- re
3. **-i-** fin -i- re

Angličtina: **0**

B. Slovesné kategorie českého slovesa a jejich funkce

V podstatě odlišuje určité (= finitní) slovesné tvary a neurčité (non finitní) slovesné tvary. V češtině **určitý slovesný tvar** (= verbum finitum) svou **KONCOVKOU** vyjadřuje kategorie **OSOBY, ČÍSLA, ČASU, ZPŮSOBU, VIDU, DIATEZE** (srov. téma 12 Diateze v češtině ve srovnání s italštinou (a angličtinou), forma a funkce).

1. Gramatická (morfologická) kategorie OSOBY a ČÍSLA

V ČEŠTINĚ a ITALŠTINĚ přísudkové (predikátové sloveso) vyjadřuje osobu a číslo a označuje tak **SUBJEKT** (podmět). Proto v těchto jazycích **není** povinný pronominální subjekt. V jazycích, ve kterých koncovka slovesa kategorii osoby a čísla nevyjadřuje, pronominální subjekt povinný je. **FUNKCÍ kategorie OSOBY a ČÍSLA** je označovat **SUBJEKT**:

Srov. české *Mluvím*, italské *Parlo*, anglické *I speak* a francouzské *Je parle*.

Sleduj osobu a číslo slovesa následujících příkladů:

Př.: Lo so. – To vím. – **I** know that.
 Nel corridoio incontrò Michele.
 V předsíni potkala Michela.
 In the corridor **she met** Michele.
 Al cinema **siamo** già state e ...
 V kině **jsme už** byly a ...
We've been to the cinema already and ...

- **Případy, kdy je pronominální subjekt přítomen** v české a italské výpovědi:

Př.:

“Perché sorridi?” **ella** domandò. – “Perché sorrido?” **egli** ripeté. (Rozlišení subjektů ve 3. os.)

„Proč se usmíváš?“ zeptala se. – „Proč se usmívám?“ zopakoval.

“Why **d'you** smile?” **she** demanded. – “Why **do I** smile?” **he** echoed.

Lei giustifica una svergognata che sfrutta senza scrupoli l'amico.

So you justify a shameless woman who exploits her lover without any scruples at all.

Takže/Vždyť vy obhajujete hanebnici, která bez skrupulí zneužívá svého milence.

V tomto případě je v italštině a v češtině pronominální subjekt přítomen proto, že je tak podmět zdůrazněn. Zde proto, že mluvčí vyjadřuje určitý postoj (např. nesouhlas). V anglickém verzi příkladu sledujeme částici *so*, v češtině navíc částici *vždyť*.

Př.:

E che ci posso fare **io**?

A co s tím můžu dělat **já**?/A co **já** s tím můžu dělat?

And what can **I** do about it?

V tomto příkladu je v češtině a v italštině příznaková nejen přítomnost pronominálního subjektu, ale i jeho pozice na konci věty. Je rématem (= jádrem) výpovědi. Nepříznaková

pozice pronominálního subjektu je na začátku výpovědi a subjekt je pak tématem (= východiskem) výpovědi. V anglické verzi je přítomnost i pozice pronominálního subjektu I nepříznačková. Rématem se stává intonací, tj. je intonačním centrem výpovědi. Proto je označen kurzívou.

2. Gramatická (morfologická) kategorie ČASU

- **FORMA** gramatického času v češtině: přezens (čas přítomný), préteritum (čas minulý), futurum (čas budoucí)
- **FUNKCÍ kategorie času je:**

a) vyjádření **časového vztahu** (relace) **SOUČASNOSTI, PŘEDČASNOSTI a NÁSLEDNOSTI** vzhledem *k okamžiku promluvy* (= čas absolutní):

Čas **přítomný** označuje děj jako *současný* VZHLEDEM K OKAMŽIKU PROMLUVY:
Př.: Cítí se dobře. / Si sente bene.

Čas **minulý** označuje děj jako *předčasný* VZHLEDEM K OKAMŽIKU PROMLUVY:
Př.: ..., poiché sapevo che ... / ... neboť **jsem** věděl, že ... / ..., for I **knew** that ...

Čas **budoucí** označuje děj jako *následný* VZHLEDEM K OKAMŽIKU PROMLUVY:
Př.: Vi dirò la mia opinione ... / Řeknu vám svůj názor. / I'll tell you my opinion ...

b) vyjádření **časového vztahu** (relace) **SOUČASNOSTI, PŘEDČASNOSTI a NÁSLEDNOSTI** vzhledem *k času slovesa řídící věty* (= čas relativní):

Srovnej uplatnění pravidel **souslednosti časů** v italštině (a v angličtině): gramatický čas slovesa **vedlejší věty SLEDUJE** gramatický čas **slovesa věty řídící (hlavní)**:

VZHLEDEM K OKAMŽIKU PROMLUVY

	současnost	předčasnost	následnost
	présentem	perfektem/préteritem	futurum
Říká, že	se cítí	se cítil	se bude cítit šťastný.
Dice che	si sente	si è sentito	si sentirà felice.
He says	he feels	he felt	he will feel happy.

VZHLEDEM K ČASU SLOVESA ŘÍDÍCÍ VĚTY

	současnost	předčasnost	následnost
ČEŠTINA	présentem	perfektem/préteritem	futurum
Řekl, že	se cítí	se cítil	se bude cítit šťastný.
ITALŠTINA	současnost imperfektem	předčasnost plusquamperfektem	následnost kondic. minulým
Ha detto che	si sentiva	si era sentito	si sarebbe sentito felice.
ANGLIČTINA	současnost préteritem	předčasnost plusquamperfektem	následnost kondic. přítomným
He said	he felt	he had felt	he would feel happy.

3. Gramatická (morfologická) kategorie MODU

- **Modus z hlediska FORMY:**

ČEŠTINA: **indikativ, imperativ, kondicionál**

ITALŠTINA: **indikativ, kondicionál, imperativ, konjunktiv**

ANGLIČTINA: **indikativ, kondicionál, imperativ !!! (forma anglického imperativu odpovídá základové formě slovesa), konjunktiv !!! (formou přítomný konjunktiv odpovídá základové formě slovesa, minulý konjunktiv má s výjimkou slovesa *to be* formu shodnou s préteritem).**

- **FUNKCÍ kategorie modu je vyjádření postoje mluvčího** k propozičnímu (věcnému) obsahu věty. Je tedy prostředkem k označení děje jako:

- **reálného indikativ**

Přijdu,   jestli budu moct.
Vengo   se posso/potrò.
(I will come   if I can.)

- **možného: kondicionál** nebo italský **konjunktiv**

Přišel bych,   kdybych mohl.
Verrei   se potessi.
(I would come if I could.)

- **nutného nebo záhodného: imperativ**

Vieni qui Carla, mettiti qui.
Pojď sem, Karlo, posaď se tu.
Come here, Carla, sit down here.

Sleduj užití **modu** na **modálních schématach** různých **větných typů**:¹

Př.: Jdeš rychle. (= forma věty oznam., modus indikativ, klesavá intonace, funkce *tvrzení*)

Přijdeš? (= forma věty tázací, modus indikativ, stoupavá intonace, funkce *otázka*)

Přijdeš. (= forma věty oznamovací, modus indikativ, ALE funkcí *rozkaz*)

4. Gramatická (morfologická) kategorie VIDU v češtině a aspekt v italštině

- **FORMA**

- Sloveso **nedokonavé** má tvary pro všechny **tři časy**: **sedím, seděl/-la jsem, budu sedět**
- Sloveso **dokonavé** má jen tvar **préterita a futura**: **posadil/-la (jsem) se, posadím se**

Srov.: koupit – kupovat   dělat → udělat

          volat → svolat → svolávat (sekundárně utvořené nedokonavé slov.)

Prefixací vzniká od slovesa nedokonavého sloveso dokonavé, často se změnou vidu souvisí i změna významu slovesa, takže vzniká nová lexikální jednotka. SLEDUJ rozdíl mezi češtinou a italštinou:

Př.:

pít	upít	opít	dopít	zapít (kvůli zapomnění, např. bolest) atd.
bere	bere	ubriacare	finire di bere	berci sopra (per dimenticare un dolore)

V italštině a v angličtině **N E L Z E** mluvit o kategorii vidu. Zde **aspekt**.

V češtině se aspekt vyjadřuje **protikladem dokonavého a nedokonavého** slovesa.

V italštině se aspekt vyjadřuje různými **gramatickými časy**.

- **FUNKCÍ kategorie vidu** je vyjadřovat různé **temporální (časové) významy**, a to:

a) **ukončenost** (perfektivnost) či **neukončenost** (imperfektivnost) děje

Sleduj gramatický čas slovesa následujících příkladů a jeho časový význam:

¹ K modálním schématům větných typů srov. L6 Modus v češtině na pozadí italštiny a angličtiny, větné typy.

Př.:

Bylo pozdě, když jsem usnul/ -la . (Era tardi) quando mi addormentai. (It was late) when I fell asleep.	dokonavé sloveso/perfektivnost perfektum/perfektivnost vedle formy sleduj i význam slovesa
Podívali/-ly se jeden/na na druhého/-hou. Si guardarono . They looked ed at each other.	dokonavé sloveso/perfektivnost perfektum/ perfektivnost forma <i>-ed</i> indiferentní vůči aspektu

Všichni se na nás dívali. Tutti ci guard avano . Everyone was looking at us.	nedokonavé sloveso/ imperfektivnost imperfektum/ imperfektivnost průběhový čas – aktuálnost/ imperfektivnost
--	--

Karla se dívala (upřeně) na zem a myslela ... Carla guard ava in terra pensando ... Carla kept her eyes fixed on the floor, thinking ...	nedokonavé sloveso/ imperfektivnost imperfektum/ imperfektivnost past simple + význam
---	---

L'aspetter**emo** insieme.
Then we'**ll** wait for her together.
Počká**me** na ni /**budeme** na ni **čekat** společně. (počkat = dokonavé x čekat = nedok.)
b) **aktuálnost** (+ nenásobenost) či **neaktuálnost** (+ násobenost) děje

Sleduj gramatický čas slovesa následujících příkladů a jeho časový význam:

Všichni se na nás dívali. Tutti ci guard avano . Everyone was looking at us.	nedokonavé / aktuálnost (+ nenásobenost) imperfektum/ aktuálnost průběh. čas / aktuálnost
--	---

Vrhl na dívku rychlý pohled. Gett ò una rapida occhiata alla fanciulla... He cast a swift glance at the girl ...	dokonavé sloveso jednorázové / neaktuálnost perfektum / neaktuálnost význam slovesa v préteritu (jednorázové)
--	---

SHRNUTÍ TÉMATU (ZÁVĚR)

Téma je věnováno slovesné flexi, tj. gramatickým kategoriím slovesa: osoba, číslo, čas, způsob, diateze. Důraz je kladen na funkce jednotlivých gramatických kategorií slovesa. Funkci kategorie času je dále věnováno téma 5 Systém gramatických časů češtiny na pozadí italštiny a angličtiny, funkci kategorie módu je věnováno téma 6 Modus v češtině na pozadí italštiny a angličtiny, větné typy.

KONTROLNÍ OTÁZKA

Studijní materiál k tématu 4 e-learningového kurzu obsahuje otázky a úkoly k analýze příkladů v češtině, italštině a angličtině.

Úkol: Analyzujte podle zadání **všechny příklady textu ve výkladové části**.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Terminologie; funkce slovesných kategorií; periferní časové významy;

5 SYSTÉM GRAMATICKÝCH ČASŮ ČEŠTINY NA POZADÍ ITALŠTINY A ANGLIČTINY

RYCHLÝ NÁHLED TÉMATU: ÚVOD

Téma věnované systému gramatických časů češtiny na pozadí italštiny a angličtiny je pro studium italštiny důležité. Časový systém češtiny je ve srovnání s časovým systémem italštiny jednodušší. Časové významy vyjadřované v italštině gramatickými časy jsou v češtině vyjadřovány opozicí dokonavého a nedokonavého slovesa. Téma je vymezeno v následující struktuře:

1. Časová soustava češtiny
Systém gramatických časů češtiny, italštiny a angličtiny
2. Čas přítomný (prézens)
3. Čas minulý (préteritum)
4. Čas budoucí (futurum)

Téma doplňuje tabulka, ve které jsou gramatické časy všech tří srovnávaných jazyků uvedeny včetně náležité terminologie. Téma úzce navazuje na téma 4 věnované jednotlivým slovesným kategoriím. Pro každý z časů jsou uváděny české, italské a anglické příklady.

CÍLE

Cílem tématu je vyložit rozdíly mezi soustavou gramatických časů češtiny a italštiny a doplnit téma 4 věnované jednotlivým slovesným kategoriím.

KLÍČOVÁ SLOVA

Časová soustava, gramatický čas, gramatický systém, prézens, préteritum, imperfektum, perfektum, futurum, časové vztahy, současnost, předčasnost, následnost.

Výkladová část

Systém gramatických časů češtiny na pozadí italštiny a angličtiny

Gramatický čas zařazuje děj vzhledem k okamžiku promluvy. Další temporální významy: perfektivnost, imperfektivnost, iterativnost, aktuálnost, rezultativnost, inkluzivnost jsou v češtině vyjadřovány prostřednictvím vidu nebo lexikálně.

1. Časová soustava češtiny :	présens	préteritum	futurum
Sloveso nedokonavé :	sedí/sedá	seděl/-la/sedával	bude sedět
Sloveso dokonavé :	0	posadil/-la se	posadí se

• **Systém gramatických časů češtiny, italštiny a angličtiny VIZ TABULKA**

Sleduj na příkladech různé **periferní časové významy**:

2. Čas **přítomný (présens)** označuje děj jako **současný** vzhledem k okamžiku promluvy (srov. L3). Vyjadřuje neukončenost, může vyjadřovat neaktuálnost x aktuálnost.

Sleduj čas slovesa a jeho časové významy v následujících příkladech:

Jakmile vidím , že ...	neaktuálnost
Appena vedo che ...	
As soon as I see that ...	présens prostý
Ten člověk neví , co říká .	neaktuálnost x aktuálnost
Quell'uomo non sa quello che dice.	
That man doesn't know what he's talking about.	présens průběhový, aktuálnost
Nosím ho už dlouho.	inkluzívnost + neaktuálnost
... è tanto tempo che lo porto .	
I've been wearing it for a very long time.	

3. Čas **minulý (préteritum)** označuje děj jako **předčasný** vzhledem k okamžiku promluvy. Préteritum českého **dokonavého** slovesa vyjadřuje **perfektivnost** (ukončenost), préteritum českého **NEdokonavého** slovesa vyjadřuje **IMperfektivnost** (neukončenost):

Sleduj čas slovesa a jeho časové významy v následujících příkladech:

... a všechno skončilo .	Perfektivnost
... e tutto è finito .	
... and everything 's finished .	
Zdálo se , že matka „přežvykuje“ vlastní žárlivost. Imperfektivnost	
... la madre ... che ... pareva ruminare la propria gelosia.	
... her mother ... who, ..., seemed to be ruminating over her own jealousy.	
Žena se smála .	Imperfektivnost, aktuálnost
La donna rideva .	
She was laughing .	
Její hlas spěšně opakoval : ...	Imperfektivnost, iterativnost
La sua voce ripeteva in fretta: ...	
Her voice hurriedly repeated: ...	
Hlava se pohybovala nahoru a dolů.	Imperfektivnost, iterativnost
La testa andava in su e in giù.	
The head went up and down.	
Stařík ho naučil mnoho.	Perfektivnost
Il vecchio gli ha insegnato una quantità di cose, ...	

The old chap **taught** him a great deal, ...

Anglické préteritum **tranzitivního** slovesa má význam **perfektivní**.

Jako **intransitivní** by mělo význam imperfektivní.

Srov.: Préteritum českého slovesa **dokonavého**: **Naučil** ho mnoho věcí.

Préteritum českého slovesa **nedokonavého**: Učil na univerzitě.

... a rázným pohybem sukni shrnula. Perfektivnost

... e con un colpo secco **abbatté** la veste.

With a sharp movement she **thrust** her dress **down** again.

Posadila se, ... Perfektivnost

Sedette, ...

She sat down, ...

Když jsme se pak na ulicích **sešli**, domy už dávno **ztemněly**. Perfektivnost

When **we met** in the street the houses **had grown** sombre.

Quando ci **incontravamo** nella strada le case **erano diventate** tetre.

..., že **prodali** své staré auto a koupili si nové. Perfektivnost + resultativnost

... che **hanno venduto** la vecchia automobile e ne hanno comprata una nuova.

... that **they've sold** their old car and bought a new one.

4. Čas budoucí (futurum) označuje děj jako **následný** vzhledem k okamžiku promluvy:

Sleduj čas slovesa a jeho časové významy v následujících příkladech:

Vysvětlím to.

Mi spiego. sleduj užití prézentu v italštině

I'll explain.

První, kdo **bude předstírat**, že nás nikdy neznal, bude Merumeci.

Il primo che **fingerà** di non averci mai conosciuto, sarà Merumeci.

The first person who **will pretend** never to have known us will be Merumeci.

Kromě významu časového futurum **může vyjadřovat významy modální, tj. jistotní postoj mluvčího nebo různé komunikační funkce:**

Budeme spolu cestovat ...

Viaggeremo insieme ...

We'll travel together. **slib**

Promluvíme si o tom později.

... ne **parleremo** dopo.

We'll talk about it later. **návrh, rozhodnutí (momentální)**

... až **bude mít** v kapse své peníze, přirozeně, **bude...** futurum

... dopo naturalmente che **avrà intascato** i quattrini, **sarà ...** futurum II

... **after having** first pocketed his money, naturally - **will be ...** Non finitní slov. tvar.

SHRUTÍ TÉMATU (ZÁVĚR)

Téma je věnované systému gramatických časů češtiny na pozadí italštiny a angličtiny. Časové významy vyjadřované v italštině gramatickými časy jsou v češtině vyjadřovány opozicí dokonavého a nedokonavého slovesa. Téma doplňuje tabulka, ve které jsou gramatické časy všech tří srovnávaných jazyků uvedeny včetně náležité terminologie.

KONTROLNÍ OTÁZKA

Studijní materiál k tématu 5 e-learningového kurzu obsahuje otázky k analýze příkladů v češtině, italštině a angličtině.

Úkol: Analyzujte podle zadání **všechny příklady textu ve výkladové části.**

K ZAPAMATOVÁNÍ

Gramatické časy v češtině a italštině; časové významy vyjadřované jednotlivými časy; časové vztahy vyjadřované jednotlivými časy;

SISTEMA DEI TEMPI IN ITALIANO E IN CECO (IN INGLESE)

TEMPI IN ITALIANO	TEMPI IN CECO	TEMPI IN INGLESE
presente /perifrasi <i>faccio/sto facendo</i>	presente <i>dělám x udělám</i>	present simple/ present continuous <i>I do/ I am doing</i>
futuro /perifrasi <i>farò/starò facendo</i>	futuro <i>budu dělat/udělám</i>	future simple/future continuous <i>I will do/I will be doing</i>
futuro composto/futuro anteriore <i>avrò fatto</i>	<i>(budu mít uděláno)</i>	future perfect/future perfect continuous <i>I will have done/I will have been doing</i>
TEMPI PASSATI		
imperfetto /perifrasi <i>facevo/stavo facendo</i>	preterito del verbo imperfettivo <i>dělával jsem/dělal jsem</i>	past simple/past continuous <i>I did/I was doing</i>
perfetto composto/passato prossimo <i>ho fatto</i>	preterito del verbo perfettivo <i>udělal jsem</i>	present perfect/present perfect continuous <i>I have done/I have been doing</i>
perfetto semplice/passato remoto <i>feci</i>	<i>udělal jsem</i>	(I did)
piuccheperfetto I/trapassato prossimo <i>avevo fatto</i>	<i>udělal jsem</i>	past perfect/past perfect continuous <i>I had done/I had been doing</i>
piuccheperfetto II/trapassato remoto	<i>udělal jsem</i>	<i>I had done</i>

6 MODUS V ČEŠTINĚ NA POZADÍ ITALŠTINY A ANGLIČTINY, VĚTNÉ TYPY

RYCHLÝ NÁHLED TÉMATU: ÚVOD

Téma uvádí slovesný modus v češtině na pozadí italštiny a angličtiny jako základní gramatický prostředek k vyjadřování postoje mluvčího a ve větných typech, při jejichž konstituování je modus základem. Téma úzce navazuje na téma 5 věnované kategorii času a je vymezeno v následující struktuře:

1. Tempus (slovesná kategorie času) a modus (slovesná kategorie způsobu) jsou kategorie PREDIKAČNÍ
2. Modus jako základ modální výstavby výpovědi
3. MODÁLNÍ SCHÉMATA větných typů

Pro každý z modů jsou uváděny české, italské a anglické příklady.

CÍLE

Cílem tématu je vytvořit vazbu na předchozí téma věnované kategorii času, další predikační kategorii. Současně připravuje k předmětu *Italská morfologie 2*, která se slovesným modem a jeho funkcemi zabývá podrobně, a k předmětu *Italská syntax 1*, kde modus jako konstituent větných typů je rovněž studován jako jedno ze zásadních témat.

KLÍČOVÁ SLOVA

Modus, postoj mluvčího, indikativ, imperativ, kondicionál, konjunktiv; funkce modu, modální schéma, větné typy;

Výkladová část

L6 Modus v češtině na pozadí italštiny a angličtiny, větné typy

Hubáček, J., Jandová, E., Svobodová, J. Čeština pro učitele. Vade Mecum. 1998, s. 169-177.

1. **Tempus** (slovesná kategorie času) a **modus** (slovesná kategorie způsobu) jsou kategorie **PREDIKAČNÍ**: jejich prostřednictvím dochází k časovému (temporálnímu) a způsobovému (modálnímu) zařazení děje vyjádřeného predikátovým (přísudkovým)

slovesem. Je tak realizován **predikační akt**, který je základem aktu utvoření věty jako syntaktického celku.

2. Modus jako základ modální výstavby výpovědi

Slovesná kategorie modu je základním prostředkem MODÁLNÍ VÝSTAVBY výpovědi. Mluvčí výpovědí vyjadřuje svůj **postoj** ve vztahu k jejímu propozičnímu obsahu.

MODUS je prostředkem k vyjádření **komunikačního záměru (intence)** mluvčího vzhledem ke sdělovanému propozičnímu (= věcnému) obsahu výpovědi. Lze ho vyjádřit **FORMOU** různých **typů vět**, přičemž každý větný typ má svoje **MODÁLNÍ SCHÉMA (viz níže)**. Mluvčí konstatuje, ptá se, přikazuje, vyjadřuje přání:

- **formou** věty **oznamovací** něco **tvrdí, konstatuje, informuje** (frase dichiarativa)
- **formou** věty **tázací se ptá, žádá informaci** (otázka zjišťovací = frase interrogativa totale, otázka doplňovací = frase interrogativa parziale)
- **formou** věty **žadací (rozkazovací)** někoho **vyzývá** k jednání (frase iussiva, imperativa)
- **formou** věty **přací** vyjadřuje svoje **přání (frase ottativa)**
- **formou** věty **zvolací** vyjadřuje **údiv, nesouhlas atd. (frase esclamativa)**

K vytvoření **určitého druhu věty** použije mluvčí **prostředky gramatické a negramatické**:

Prostředky gramatické: slovesný MODUS

Prostředky lexikální: tázací slova, tj. adverbia nebo zájmena, a různé částice

Prostředky fonetické (zvukové): větná intonace

3. MODÁLNÍ SCHÉMATA větných typů

- **věta oznamovací:** INDIKATIV/KONDITIONÁL + INTONACE KLESAVÁ

Př.: Půjdu/Přišel bych rád.

Vengo / Verrei volentieri.

- **věta tázací:**

ot. zjišťovací: INDIK./KONDIC. + INTONACE STOUPAVÁ

Př.: Půjdeš? / Přišel bys?

Verrai? / Verresti?

ot. doplňovací: TÁZACÍ SLOVO + INDIK./KONDIC. + INTON. KLESAVÁ

Př.: Kdy půjdeš? / Kdy bys půšel?

Quando verrai? / Quando verresti?

- **věta žadací:** IMPERATIV + INTONACE KLESAVÁ

POZOR: i italštině při zdvořilostní formě, tj. při tzv. vykání, plní **funkci** imperativu

3. os. KONJUNKTIVU přítentu:

Př.: Půjď sem, Karlo. Půjďte dál, paní.

Vieni, Carla. **Venga**, signora.

Tzv. rozkaz pro třetí osobu, tj. osobu, na kterou se mluvčí nemůže se svým rozkazem obrátit přímo, je v češtině tvořen strukturou s částicí „at“ + indikativ“. V italštině strukturou se spojkou „che“ (poklesnou na funkci částice) + 3. os. **konjunktivu** přítentu:

Př.: *At' přijde.* Srov. ve formě souvětí: Řekni mu, *at' přijde.*
Che venga. Srov. ve formě souvětí: Digli *che venga.*

- **věta přací – přání realizovatelné:**

KÉŽ + kondicionál přítomný + INTON. KLESAVÁ

V italštině (Magari/Se) + konjunktiv imperfekta + INTON. KLESAVÁ

Př.: *Kéž by přišel Karel.*

(Magari/Se) venisse Carlo.

Srov. anglické: *If only (I wish) Charles came.*

Pro vyjádření přání **nerealizovatelného:**

KÉŽ + kondicionál minulý

V italštině (Magari/Se) + konjunktiv plusquamperfekta

Př.: *Kéž by byl Karel přišel.*

(Magari/Se) fosse Carlo venuto.

Srov. anglické: *If only (I wish) Charles had come.*

- **věta zvolací**

Př.: – Ach bože! / Dio mio! / God!

– To je ale přijetí! / **Che** razza di ricevimento! / **What a** shower!

Formou věty oznamovací, tázací, rozkazovací, přací či zvolací mluvčí vyjadřuje různý **komunikační záměr** (intenci). Vyjádření tohoto záměru je **komunikačním, tj. ilokučním AKTEM**. Jednou formou (jedním větným/výpovědním typem) lze přitom realizovat několik **komunikačních funkcí**.

Na formu, tj. na **volbu prostředků**, které mluvčí při tvoření výpovědi používá, mají vedle **komunikační funkce** vliv další **faktory**:

- kdo je adresátem a jaký je mezi mluvčím a adresátem vztah
- v jakém komunikativním prostředí a v jakém kontextu se výpověď realizuje

Sleduj u následujících příkladů různé formy věty z hlediska větného typu a jejich komunikační funkci:

V neděli **pojedu** do Prahy. – V neděli **pojedu** do Prahy? – V neděli **bych jel** do Prahy.

V neděli **pojedu** do Prahy! – V neděli **pojedeš** do Prahy. – Jed' do Prahy. – At' jedou do Prahy. – **Kéž bych mohl jet** do Prahy!

Zůstal (by) tam na oběd. – **Zůstal** (by) tam na oběd? – **Zůstal** (by) tam na oběd!

Potmě **bys** tam **nešel**. – Potmě **bys** tam **nešel**? – Byl **bys** tam **šel** i **potmě**? (Sleduj slovosled)

Jestlipak/zdalipak/Cožpak **bys** tam byl **šel** i **potmě**? /srov. intonaci/

Půjdeš tam, nebo ne? – **Půjdeš** do kina, nebo na procházku?

Sleduj modální schéma (formu) a komunikační funkci OZNAMOVACÍCH vět:

V neděli **pojedu** do Prahy. – V neděli **pojedeš** do Prahy. – V neděli do Prahy **nepojedeš**. – Nechci, abys **jel** v neděli do Prahy. – Nechci, abys **jel** do Prahy v neděli. – Nechci, abys v neděli do Prahy **jel**, chci, abys tam **letěl**. – Nevím o tom, že v neděli **chceš jet** do Prahy. – **Přál bych si jet** v neděli do Prahy.

Sleduj modální schéma (formu) a komunikační funkci TÁZACÍCH vět:

- **otázka zjišťovací**

V neděli pojeděš do Prahy? – Nepojedeš v neděli do Prahy? – Ty nepojedeš v neděli do Prahy? – **Tak ty** nepojedeš v neděli do Prahy? – Neposedíš se? – Nechcete se posadit? – Sedneš si, nebo ne(sedneš)?

- **Otázka doplňovací**

Kdy jste se vrátili? – **Kdo** odjel do Prahy? Kam jel? – **Proč** jsi mi to neřekl? – **Jak** to víš? – **Proč** se neposedíš?

Sleduj jazykové prostředky, kterými lze odlišit otázku pravou od otázky nepravé:

- **otázka deliberativní** (= otázka, kterou mluvčí klade sám sobě):

Kdo to sem **a s i** položil? – Kdo to sem **m o h l** položit? – Kdo **b y** to mohl být? Jít tam? (Mám tam jít?)

- **nedeliberativní otázky (podivové, řečnické):**

Kam to položil? – Kam /že/ to položil? – A kdy jsme ti nepomohli? – Kdo to mohl předpokládat? – Co sem zase lezeš?

SROVNEJ a analyzuj následující příklady **tázací věty v italštině a v angličtině:**

- Resti a cena con noi? / Are you staying to dinner?
- L'incidente è chiuso? / Is the incident closed?
- Sai che hai delle belle gambe, Carla? / D'you know what nice legs you've got, Carla?
- Vi ho fatto molto aspettare? / Have I kept you waiting very long?
- Di che cosa stavate parlando? / What were you two talking about?
- Perché sorridi? / Why d'you smile? – Perché sorrido? / Why do I smile? (echo)
- Chi te lo ha fatto? / **Who made** it for you? (sleduj WO)
- Why did I come? / Chissà perché mai sono venuto qui! (deliber.)
- Nobody knows **how I got** there. / Nessuno sa **come sia** finita lì.

Sleduj modální schéma (formu) a komunikační funkci ROZKAZOVACÍCH vět:

Zavolej mi zítra. – Zítra mi **nevolej**. – To okno raději **zavři**. – To okno raději **nezavírej**. /vid!/
Nezлом si nohu. /vid!/
– **Posad' se** a mlč! – **Posad' se**, prosím. – Prosím tě, **sedni si**. – Tak už **si sedni**, prosím tě.

At' si nejdřív odpočine! – **At' si** to vyřídí sám!

Představ si, roztrhal ho na kusy. – **Poslyšte**, a kdo vy vlastně jste? – **Podívej**, já nevím proč, ale ty mi připadáš jinej. **Koukni**, loupežníku, nedělej drahoty. – **Ukaž, pocem**, máš mladší oči.

SROVNEJ a analyzuj následující příklady **imperativní věty v italštině a v angličtině:**

Fai come me./Do as I do.

Lasciami./Let me go.

Put the house up for sale, .../**Metti** in vendita la casa, ...

... believe it or not.... /anche se è difficile crederlo!

Non creda signora di esser la sola./Don't imagine you're the only one, signora.

Tu non dir nulla./**You needn't say** anything.

Ma almeno **dicci** come fai./But at least **tell us** how you do it.

Siamo cristiani e perdoniamo./**Let's be** Christians e and forgive.

Sleduj modální schéma (formu) a komunikační funkci PŘACÍCH vět

At' už raději prší! – **Kéž** už mám/ bych měl tu zkoušku už za sebou! – **Kéž** bych tam byl šel! – **Kéž** přijeli včera večer!

SROVNEJ následující příklady **přací věty v italštině a v angličtině:**

Se tu **sapessi** quanto ... / If you only **knew** how ...

Portarmela a casa ... / Take her home with me.

Finirla con tutto questo, **cambiare** ad ogni costo. / **I must get away** from all this, **I must make a change** at all costs.

Che il diavolo **se la porti**. (věta augurativní)/To hell with her. (věta augurativní neslovesná)

SHRNUTÍ TÉMATU (ZÁVĚR)

Téma uvádí slovesný modus v češtině na pozadí italštiny a angličtiny a větné typy, při jejichž konstituování je modus základem. Téma úzce navazuje na téma 5 věnované kategorii času. Indikativ, imperativ a kondicionál v češtině a indikativ, imperativ, kondicionál a konjunktiv v italštině jsou na příkladech sledovány v různých typech vět při vyjadřování postoje mluvčího. Téma úzce navazuje na téma 5 věnované jednotlivým gramatickým časům.

KONTROLNÍ OTÁZKA

Studijní materiál k tématu 6 e-learningového kurzu obsahuje otázky k analýze příkladů v češtině, italštině a angličtině.

Úkol: Analyzujte podle zadání **všechny příklady textu ve výkladové části**.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Terminologie spojená s kategorií modu a jeho funkcemi;

7 MODUS A MODALITA VÝPOVĚDI

RYCHLÝ NÁHLED TÉMATU: ÚVOD

Téma úzce navazuje na téma 6 věnované modu na schématu větných typů. Toto téma je zaměřeno na modus jako prostředek epistemické modaloty při vyjadřování míry jistoty mluvčího a jako prostředek modaloty deontické při vyjadřování děje jako nutného nebo možného. Téma je prezentováno ve struktuře:

- A. Modus je prostředkem k vyjádření různé míry jistoty mluvčího vzhledem k propozičnímu (věcnému) obsahu výpovědi: modalita epistemická
- B. Modus může vyjadřovat, zda je realizace/nerealizace propozičního obsahu věty nutná, možná či záměrná (chtěná) nebo záhodná: modalita deontická
- C. Volba jazykových prostředků a typ větné konstrukce
  - 1. Typ agentní
  - 2. typ deagentní
  - 3. typ bezagentní
- D. Modalita vedlejší věty

Pro každý z komentovaných jevů jsou uváděny české, italské a anglické příklady.

CÍLE

Cílem tématu je vyložit funkci slovesného modu v oblasti epistemické a deontické modaloty. Současně připravuje k předmětu *Italská morfologie 2*, která se slovesným modem a jeho funkcemi zabývá podrobně, a k předmětu *Italská syntax 2*, kde je podrobná pozornost věnována modu a modalitě závislé věty.

KLÍČOVÁ SLOVA

Modus, modalita, modalita epistemická, modalita deontická, nutnost, možnost, modalita vedlejší věty;

Výkladová část

Modus a modalita

Kromě vyjadřování komunikačního záměru je modus prostředkem k vyjádření **modaloty**

EPISTEMICKÉ a DEONTICKÉ

A. **MODUS** je **gramatickým** prostředkem k vyjádření různé **míry jistoty** mluvčího vzhledem k propozičnímu (věcnému) obsahu výpovědi. Pak mluvíme o **EPISTEMICKÉ (jistotní) modalitě** výpovědi. Základní sémantické (modální) kategorie: **nutnost, možnost**. **Lexikálním prostředkem** vyjadřování míry jistoty jsou **modální slovesa a adverbia** (modální částice).

Př.: **Určitě/Snad** přijdu. / Přišel bych.
Sicuramente/Forse vengo / Verrei.

Lexikálním prostředkem k vyjádření **míry jistoty** mluvčího jsou v tomto případě adverbia *určitě/sicuramente* a *snad/forse* a prostředkem gramatickým je tu kondicionál *přišel bych/verrei*.

Př.: **Musel** zmeškat vlak (= určitě zmeškal vlak).
Doveva perdere il treno (= sicuramente ha perso il treno).

Lexikálním prostředkem k vyjádření **míry jistoty** mluvčího je v tomto případě modální sloveso *muset/dovere*.

Př.: **Asi (možná) zmeškal** vlak. / **Mohl** zmeškat vlak.
Avrà perso il treno. (!!!)

Lexikálním prostředkem k vyjádření **míry jistoty** mluvčího jsou v tomto případě v češtině modální částice/adverbia *asi (možná)* a modální sloveso *moci*, v italštině je to prostředek **gramatický**, a to složené futurum *avrà perso*. Vykřičníky mají upozornit na fakt, že futurum (budoucí čas) tady není prostředkem k časovému zařazení děje jako následného vůči okamžiku promluvy. Ztrácí tu svůj časový význam a má **význam jen modální**. Futurum je jako prostředek epistemické modalitě běžný i v češtině, např. ve větě *Bude mít hlad* (= *Asi má hlad*) nebo *Už bude mít knihu napsanou* (= už *asi má knihu napsanou*).

Sleduj a analyzuj další příklady – Modalita epistemická:

Je **asi** 10 hodin. – On **snad** ještě přijde. Vlak měl **patrně** zpoždění. – Zůstanu **možná** v Praze ještě týdne. – Žije **pravděpodobně** v Kanadě. – **Určitě** jsem mu to dal.

!! Modální částice/adverbia nejsou větnými členy, mají povahu vsuvek

Srovnej také:

Vlak měl **myslím** zpoždění. – Bylo to **tuším** o prázdninách. – Dnes bude **počítám** pršet.

Je možné, že už přijeli. – **Není jisté, že** to dobře dopadlo.

Měl by být v tuto dobu už doma. – **Mohlo by** to být na skříní. – Tady **musel** někdo kouřit! – Kde je Petr? – **Bude** v zahradě. – Příští týden (prý) **má být** pěkně. – **Prý** bude příští týden pěkně.

SLEDUJ a analyzuj příklady italské a anglické:

Sicuro che è vero.

Certainly it's true.

Credo che **sia** ora di cena.

I think it's dinner-time.

... vestito che Leo **doveva avergli veduto** addosso almeno cento volte.

...suit, which Leo **must have seen** him wearing at least a hundred times.

B. Modus může vyjadřovat, zda je **realizace/nerealizace** propozičního obsahu věty **nutná, možná či záměrná** (chtěná) nebo **záhodná**. Pak je MODUS prostředkem **DEONTICKÉ modality**.

Př.: Přijď / Vieni. (= musíš/můžeš přijít)

Gramatickým prostředkem větné modality je tu **modus**. V takové větě **imperativem** mluvčí **rozkazuje** a realizace děje je označena jako **nutná**, nebo **dovoluje** a realizace děje je označena jako **možná**.

Př.: Přijdeš. / Verrai. (= musíš přijít)

I v takové větě je prostředkem větné modality **modus**, a to **indikativ futura**: mluvčí **rozkazuje** a realizace děje je označena jako **nutná**.

Základním **lexikálním** prostředkem deontické modality jsou **modální slovesa**:

Př.: **Musí/Může/Chce/Měl by** přijít.

Deve/Può/Vuole/Dovrebbe venire.

Základní **sémantické kategorie** (= **modální významy**): **nutnost** /+povinnost/, **možnost** /+dovolení/, **záměr**.

C. Volba jazykových prostředků a typ větné konstrukce

Volba jazykových prostředků závisí na tom, který z uvedených **sémantických** (modálních) významů chce mluvčí vyjádřit, a na typu větné konstrukce, tj. zda jde o typ **agentní, deagentní** nebo **bezagentní**:

1. Typ AGENTNÍ – agens (= konatel děje) JE označen a je syntaktickým SUBJEKTEM (PODMĚTEM) věty.

Sleduj **FORMU slovesa (modální výraz v predikátu)** v následujících příkladech:

Petr **musí** / **může**/ **chce** pracovat. (X **Může** se zde parkovat?)

Petr už **může** zase chodit.

Věra už **musí** jít domů. /subjektivní X objektivní nutnost/

Petr **musí/je nucen** odejít.

Petr **nesmí/nemůže** odejít.

Petr **má/měl** jít k řediteli. X Petr **by měl** jít k řediteli.

Nemáš tam chodit. X **Neměl bys** tam chodit.

Mají raději ještě počkat. X **Měli by raději** ještě počkat. /původce modalit !!/

Petr **nemusí** pracovat. Nemusí studovat.

Petr dnes **smí** zůstat doma.

Chceš tam jít?

Petr mu **chce (hodlá)** napsat.

Hodlám (chci) se oženit.

Chceš, abych tam šel?

Chci/chtěl bych, aby mu Petr napsal.

Matka **chtěla, aby** se Petr konečně oženil. /původce modalit **n e n í agens** (pů-

vodce/konatel děje) – tj. věty o nestejných podmínkách – srovnej **italština, angličtina!!**

2. Typ DEAGENTNÍ – agens (= konatel děje) NENÍ syntaktickým SUBJEKTEM (PODMĚTEM) věty, neboli je odsunut z pozice subjektu. Sleduj **FORMU slovesa modální výraz v predikátu**:

a) sloveso má **formu zvrátneho pasíva**

Ty knihy **se** musejí obalit!

Muselo **se** o tom mluvit.

Ta práce **se** nemohla odložit.

Sliby **se** mají plnit.

Zde **se** smí parkovat. (ani tady původce děje není původcem modality).

b) sloveso má **formu složeného pasíva** (pasíva složeného z pomocného *být* a trpného participia)

Ty knihy **musí být** obaleny.

Ta práce **nemohla být** odložena.

Petr **musí být** napomenut. – možné je n u sloves tranzitivních !!!, tj. takových, která mohou řídit přímý předmět (předmět v akuzativu)

3. Typ BEZAGENTNÍ – agens není označitelný. Věta je tzv. bezpodmětná. Sleduj predikativ (modální výraz v predikátu):

Ty knihy **je nutno** obalit.

Bylo by třeba promluvit s ním.

Je radno to už ukončit.

Zítří **bude možno** ho opět navštívit.

Zde **lze** parkovat.

Je nutno, abych už šel domů.

Je možné, abys mu napsal.

Není možné, aby takto žil.

SROVNEJ a analyzuj následující příklady **deontické modality v italštině a v angličtině**. SLEDUJ přitom prostředky, kterými jsou vyjádřeny jednotlivé **modální kategorie (významy)**:

– ... e perciò **bisognerà** andarsene e vendere la villa./... and that **we shall have to clear out** and sell the house.

– Perché **rifiutare** Leo?/Why **should she** refuse Leo?

– ..., non c'è altro **da fare**./..., there's nothing else to **be done**.

– **Possiamo** restare in casa./**We can** certainly stay at home.

– Paglioni **non può** fare a meno di lui, .../Paglioni **can't** get on without him.

– (Vorrebbe dire) che **dovremo cedere** la villa a Leo, .../(It means) that **we've got to hand over** the house to Leo, ...

– Io sono una donna che **potrebbe** insegnare a vivere a lei e .../I am a woman who **might** teach you and ...

– **Dovevo** dire: subito e .../I **ought to have** said *at once*.

– Ma **non avresti dovuto** dirlo./You **shouldn't have** told him.

– **Vuol** vedere?/D'**you want** a proof of it?

– Ah **vorrei** vederti in queste mie condizioni./I'**d like** to see you in my present situation.

– **Si possono** far tante cose in due giorni./**One can** do so many things in two days.

– ... quando si fa una cosa **non bisogna** pensare al altro./... when one is doing a thing, one **shouldn't** think of something else.

– Ora **bisognerebbe** rispondergli per le rime, ingiuriarlo, far nascere una bella questione e .../Now **I ought to** tell him what I think of him, insult him, start a quarrel and ...

– **Non bisogna** dimenticarlo./**We mustn't** forget.

D. Modalita vedlejší věty

Hubáček, J., Jandová, E., Svobodová, J. *Čeština pro učitele*. Vade Mecum. 1998, s. 252-265

A. Klasická (tradiční) klasifikace (třídění) vedlejších vět je založená na **formálně syntaktickém** přístupu. Jinými slovy řečeno, vedlejší věta (Vv) představuje některý z větných členů věty hlavní (Hv):

- **Vv podmětné**

Př.: Líbilo se mi, že se choval tak skromně. (= Líbilo se mi jeho skromné chování.) – Navrhuje se, aby zbytečné výdaje byly omezeny (= navrhuje se omezení .....)

- **Vv předmětné**

Př.: A oni všichni mu slíbili, že mu budou pomáhat (= slíbili mu svou pomoc). – Bojím se toho, kdo lže (= bojím se lháře).

- **Vv přívlastkové** zastupují přívlastek některého substantiva věty řídící:

Př.: Mluvil rychle nějakým cizím jazykem, kterému jsem nerozuměla (= jazykem pro mne nesrozumitelným). – Přišel tam ve chvíli, kdy napětí vrcholilo. (= ve chvíli vrcholného napětí).

- **Vv doplňkové** jsou protějškem infinitivního doplňku při slovesech smyslových vjemů.

Př.: Slyšel jsem ho, **jak** cosi povídá (=slyšel jsem ho cosi povídat). – Spatřil vysokého člověka, **jak** za ním spíchá.

- **Vv přísudkové** zastupují jmennou část sponového přísudku.

Př.: Nejsem ten, za koho mne máte (= nejsem váš známý). – Obloha byla, jako by ji vymetl (= obloha byla jako vymetená, čistá).

- **Vv příslovečné** zastupují různé druhy příslovečného určení:

- **místní** (Půjdu, **kam** mě povedeš), **časové** (Půjdu, **až** budu chtít)
- **způsobové**, a to **srovnávací** (Choval se, **jako by** tu byl doma, Šel dál, **jako kdyby** byl neslyšel) a **účinkové** (Měl **takový** strach, **že** sotva dýchal./Měl strach, **takže** sotva dýchal.)
- **příčinné** (Vrátil se, **protože** přšelo.)
- **účelové** (Říkám ti to, **abys** pochopil pravdu.)
- **podmínkové** (**Jestliže** si pospíšíte, budete tam včas., **Kdybyste** si pospíšili, byli byste tam včas.)
- **přípustkové** (Přišel k nám, **ačkoliv** přšelo).

B. Podle klasifikace dnešní rozlišujeme **tři** základní skupiny vedlejších vět:

a/ věty obsahové, b/ věty (doplňovací) vztažné, c/ věty příslovečně určovací

ad a/ Věty obsahové – vyjadřují **obsah** toho, co je ve větě řídící jen obecně označeno, nebo co se v ní hodnotí. Jsou bezprostředně závislé na slovech, jejichž obsah konkretizují a rozvádějí. Jsou **nutným doplněním obsahu** věty hlavní a jsou jimi řízeny.

Př.: Slíbil, že přijde. – Žádal/Prosil, abychom neodcházeli. – Ptal se, kde jsme včera byli a budeme-li zítra doma. – Řekni mu, ať přijde.

Obsahové věty dělíme na:

- **závislé věty oznamovací** (Slyšel, že někdo přichází.)
- **závislé věty tázací /závislé otázky/** (Nevěděl, kdo přijde.)
- **závislé věty žádací /rozkazovací či přací/** (Toužili, aby už bylo jaro.)

Všimněme si, že jde o dělení, které koresponduje s dělením vět v závislosti na jejich **modalitě**.

V souvětí s vedlejšími větami obsahovými se střetávají **dva časové a modální plány**. Pro celé souvětí je však rozhodující časový a modální plán **věty řídicí!!!** Vzhledem k **okamžiku promluvy (kdy je pronesena)**, má platnost **minulou, přítomnou nebo budoucí**. Mluvčí větu řídicí formuluje jako větu **oznamovací, tázací nebo rozkazovací či přací**.
Př.: Slyšel/slyší,/uslyší, že někdo přichází. – Slyšel, že někdo přichází? – **At'** slyší, že někdo přichází (s variantami, v nichž je vyjádřena jistotní a volní modalita: – Jistě slyšel, že .....).

Věděl,		přichází	(současnost s dějem Hv)
Ví,	že někdo	přišel	(předčasnost k ději Hv)
Dozví se,		přijde.	(následnost k ději Hv)

Modální platnost závislé věty vyplývá z toho, jakým výrazem věty hlavní je uvozena:

Př.: **Řekl, že** přijde. – **Ptal se, jestli** půjdu už domů. – **Poručil mu, aby** odešel domů.

Odtud dělení vedlejších (tj. závislých) vět obsahových na **obsahové věty oznamovací, tázací a žádací**.

Jako nezávislé mají věty svou časovou a modální platnost!!!

Př.: (Jistě) někdo přichází. – (Snad) někdo přišel. – Někdo přijde/by měl přijít. – Kdo přichází/přišel/přijde? – **Kéž** by už bylo jaro!

1. Obsahové věty oznamovací – sledujeme formálně syntaktickou platnost

Vv, časový vztah Hv a Vv a způsob jeho vyjádření a slovesný způsob Vv.

On říká, že skáču jako srnka. – Králevic **viděl, že** královna zmizela. – **Věděli, že** přijedeš/ že jsi přijel na prázdniny.

Nemohla jsem tušit, že je to tak důležité. – **Nevěřil jsem, že** by mohla přijet. – **Měl pocit, jako by** se topil.

Bylo zřejmé, že se nudí. – **Bylo vidět, že** již zas touží odběhnout. – **Je mi líto, že** mu nebudu moci naproti. – **Je možné, že** se opravdu vrátí. – **Je dobře, že** mladý nahradil starého. – **Bylo zbytečné, abych** ty dva strašil. – **Zdalo se, že** spěchá.

Komisař ji slyšel, **jak** otvírá zámeček kabelky. – Komisař slyšel klapnout zámeček její kabelky. – Našel ho opodál, **jak** leží na zádech./Našel ho ležet na zádech.

2. Obsahové věty tázací:

Nevím, **proč** jsi přišel. (Proč jsi přišel?) – Není známo, **kdy** jednání skončí. – Nikdo nevěděl, **kdo** to je. – Chci vidět, **jak** se bude tvářit. – Nevěděl, **jak by** tu rozmluvu začal. – Uvažovali o tom, **jaké** by divadlo mělo být.

Ptali se/ptají se/zeptají se, **jestli je** vše hotovo. – Ptali se/ ptají se/ zeptají se, **jestli bylo** všechno hotovo. – Ptali se/ptají se/zeptají se, **jestli bude** všechno hotovo.

3. Obsahové věty žádací (rozkazovací a přací):

Př.:

Poručil jsem jim, aby odešli. /**Odejděte!**

Domlouvala mi, abych byla trpělivá./**Bud'** trpělivá.

Chci, abys promluvila s doktorem./**Promluv** s doktorem.

Nebudu trpět, aby mi tu někdo dělal z bytu chlív./Nikdo **at'** mi nedělá z bytu chlív./**Nedělejte** mi z bytu ...

Je nutné, abychom si pospíšili./**Pospěšme** si.

Poprosil mě o **dovolení, aby** mě směl políbit./**Dovol** mi, abych tě políbil.

Přál si, aby už bylo hezky. /**Kéž** by už bylo hezky.

Náleží k údělu komedianta, aby chcipl jako pes za plotem./Takový komediant **at'** chciplne jako pes.

ad b/ Věty (doplňovací) vztažné doplňují **obsah** věty hlavní a rozvíjejí syntaktické substantivum - mají pak povahu adjektivní (přívlastkovou)

Př. Vrať mi **knihu, kterou** jsem ti půjčil.

nebo samy zastupují nevyjádřené podstatné jméno a mají povahu substantivizovaného adjektiva.

Př.: **Kdo** se bojí (= bázlivec), nesmí do lesa. (Vztažné zájmeno plní funkci větného členu.)

ad c/ Věty příslovečně určovací: vyjadřují různé *okolnosti*, za nichž probíhá děj věty řídicí. (typy příslovečně určovacích vět – viz klasifikace formální)

V následujících příkladech SLEDUJ syntaktickou platnost Vv, její slovesný způsob a časový vztah věty hlavní a vedlejší

A. Vedlejší věty **obsahové** v češtině ve srovnání s italštinou (a angličtinou)

1. Obsahová věta oznamovací (= závislé oznámení). SLEDUJ v následujících příkladech **modus Vv v italštině:**

Řekl, že můj kamarád **je** velký hrubián a že ...

Disse che il mio amico **era** un ragazzo molto violento e ...

(**He said that** my friend **was** a very rough boy and ...)

..., lidé si **myslí**, že **jsi** muž a berou tě vážněji.

..., la gente **pensa** che tu **sia** un uomo e ti prende più sul serio.

(..., people think you're a man and take you more seriously.)

Řekl bych, že spousta lidí **uvázla** ve sněhu.

Ho l'impressione che un mucchio di gente **sia** stata trattenuta dalla neve.

(I dare say a lot of people have been held up by the snow.)

To vám **asi** říká každý./**Předkládám, že** to vám říká každý.

Immagino che lo **dicano** tutti.

(I suppose everyone says that to you.)

Říkají, že/Prý do něho **vkládal** velké naděje.

..., e **si dice che avesse** per lui grandi speranze.

(And they say he had a great wish for him.)

Je načase, aby se s tím skoncovalo/s tím skoncovat.

È ora che la **finisca**.

(It's high time all this was finished with.)

2. Obsahová věta tázací (= závislá otázka). SLEDUJ v následujících příkladech **modus Vv v italštině a slovosled** nepřímé otázky

Tak ty nevíš, **kdo byli** tví skuteční rodiče?

... che **non sai chi siano** i tuoi genitori?

(... you don't know **who** your real parents **were**?)

Nikdo neví, **jak jsem se** sem **dostala**.

Nessuno sa **come sia** finita lì.

(Nobody knows **how I got** there.)

A já nechápal, **proč** se pořád **usmívá** a ...

... e mi domandai **perché sorridesse** in continuazione e ...

(... and I wondered **why** it **smiled** continually and ...)

3. Obsahová věta žadací (= závislé přání, rozkaz). SLEDUJ v následujících příkladech syntaktickou stavbu následujících vět, výraz řídící věty a **modus Vv v italštině**:

Chce, **abych se dělala** mladší ...

Vuole che io mi **diminuisca** gli anni per ...

(She wants **me to understate** my age so as to ... /She wants that **I should** understate my age)

... protože **jsem si přál, aby** mě **potkalo** opravdové dobrodružství.

... perché **volevo che** mi accadessero vere avventure.

(... because **I wanted real adventures to** happen to myself.)

Bude lepší/uděláte líp, když **nebudete** mluvit./Raději nemluvte./Raději byste neměl mluvit.

É meglio che lei non parli.

(It's better **for you not to say** a word.)

B. Vedlejší věty příslovečně určovací

1. Vv časová:

SLEDUJ v následujících příkladech **modus Vv** a časový vztah věty hlavní a vedlejší:

(In breve tempo **era risultato** evidente che) molto **prima che** tutto **fosse** concluso, sarebero stati nauseati dalla reciproca compagnia, ...

(Velmi rychle **zjistili, že**) mnohem dřív **než to skončí, budou mít** jeden druhého po krk,

...

(Within a very short time they **had established** that) long **before** it **was** all over **they would have sickened** of each other's.

2. Vv způsobová srovnávací:

SLEDUJ v následujících příkladech **SPOJKY a modus Vv v ITALŠTINĚ**

... perché rabbrividesse una o due volte **come se avesse paura** di qualcosa o ...

... proč se jednou či dvakrát zachvěl, **jako by měl** z něčeho strach/**jako by se** něčeho **obával**.

(... why he shivered once or twice **as if he feared** something or ...)

Continuava **come se non mi avesse sentito**.

Pokračoval, **jako by byl neslyšel**.

(He went on **as though he had not heard**.)

La voce si è rotta **come se stesse** per piangere.

Hlas se jí zlomil, **jako by se chtěla** rozplakat.

Her voice broke **as if she were going** to cry.)

3. Vv podmínková:

SLEDUJ v následujících příkladech **SPOJKY a modus Vv v ITALŠTINĚ**

In caso ci chiedesse i nostri nomi, tu sei Murphy e io sono Smith.

Kdyby se nás zeptal/Jestli se nás zeptá na jméno, ty budeš Murphy a já Smith.

(**In case he asks** us for our names, let you be Murphy and I'll be Smith.)

Non fosse stato morto sarei entrato nella stanzetta scura dietro il negozio trovando...

Kdyby byl neumřel, byl bych zašel do tmavého pokojíku za krámem a našel bych ...

(**Had he not been dead I would have gone** into the little dark room behind the shop to find.)

4. Vv účelová:

SLEDUJ v následujících příkladech **SPOJKY a modus Vv v ITALŠTINĚ**

... e con le mani tirò i bordi della giacca **affinché aderisse** al torso.

... a stahoval okraje saka, **aby** mu lépe **přiléhalo** k tělu.

(... pulling down the edges of the coat so **that it should cling** tightly to his body.)

... e rimescolò col cucchiaino la minestra, **affinché si freddasse**.

... a zamíchala lžící polévku, **aby ochladla**.

(... and stirred her soup **to cool** it.)

5. Vv přípustková:

SLEDUJ v následujících příkladech **SPOJKY a modus Vv** v ITALŠTINĚ

Benché fossi arrabbiato con il vecchio Cotter...

Ačkoliv jsem se na starého Cottera **zlobil**, ...

(**Though I was angry** with old Cotter ...)

SHRnutí TÉMATU (ZÁVĚR)

Téma je zaměřeno na modus jako prostředek epistemické modaloty při vyjadřování míry jistoty mluvčího vzhledem k propozičnímu (věcnému) obsahu výpovědi, a jako prostředek modaloty deontické při vyjadřování děje jako nutného nebo možného. Na volbu prostředků k vyjadřování těchto významů má vliv také typ větné konstrukce (typ agentní, typ de-agentní, typ bezagentní). Zásadní součástí tématu je výklad k modalitě vedlejší věty, neboť je student takto připravován k jednomu z témat předmětu italská syntax 2 ve 3. ročníku studia.

KONTROLNÍ OTÁZKA

Co je to modalita?

Uveďte jednotlivé modální typy.

Úkol: Analyzujte podle zadání **všechny příklady textu ve výkladové části**.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Modalita a modální typy; prostředky k vyjadřování modálních význam modaloty epistemické a deontické; modus a komunikační funkce.

8 SYNTETICKÝ CHARAKTERJAZYKA NA ROVINĚ SYNTAKTICKÉ, STRUKTURA PREDIKÁTU

RYCHLÝ NÁHLED TÉMATU: ÚVOD

Téma je věnováno predikátu v češtině ve srovnání s italštinou (a angličtinou). Čeština je jazyk syntetický na rovině morfologické: jméno vyjadřuje svou flexí gramatické kategorie rodu, čísla a pádu (srov. téma 2). Výraznou tendenci k syntetičnosti čeština vykazuje i na rovině syntaktické. Lze to ukázat na struktuře predikátu. Téma je prezentováno ve struktuře:

A. Druhy predikátu:

1. Predikát SLOVESNÝ
2. Predikát SLOVESNĚ-JMENNÝ

B. Predikát hlediska STRUKTURY:

1. Predikát syntetický (jednoslovný)
2. Predikát analytický (víceslovný). Rozlišujeme několik typů analytických predikátů:
  - a) Predikát slovesně jmenný složený ze spony *být* a jména
  - b) Predikát složený z finitního (určitého) tvaru slovesa modálního a infinitivu slovesa plnovýznamového
  - c) Predikát složený z finitního (určitého) tvaru slovesa fázového a infinitivu slovesa plnovýznamového
  - d) Predikát složený z kategoriálního slovesa a substantiva.

Pro každý z komentovaných jevů jsou uváděny české, italské a anglické příklady.

CÍLE

Cílem tématu je doplnit téma 2 věnované charakteristice češtiny jako jazyka syntetického na rovině morfologické, ukázat její tendenci k syntetičnosti i na rovině syntaktické a tutéž tendenci prokázat i v italštině. Student je tak zároveň připravován na jedno z nejdůležitějších témat předmětu *Italská syntax 1* věnovanému právě struktuře predikátu.

KLÍČOVÁ SLOVA

Predikát, struktura, slovesný, (slovesně)-jmenný, syntetický, analytický, verbum finitum, spona, modální sloveso, fázové sloveso, kategoriální sloveso;

Výkladová část

Syntetický charakter jazyka na rovině syntaktické – struktura predikátu

Čeština je jazyk syntetický na rovině morfologické: jméno vyjadřuje svou flexí gramatické kategorie rodu, čísla a pádu (srov. L2). Výraznou tendenci k syntetičnosti čeština vykazuje i na rovině syntaktické. Lze to ukázat na struktuře predikátu.

Predikát (přísudek) je základový větný člen, kterým se predikuje (přisuzuje) subjektu (podmětu) **děj, stav nebo vlastnost**:

Př.: Marie zpívá./Maria canta.	přisouzení děje
Pavel žije v Římě./Paolo vive a Roma.	přisouzení stavu
Petr je veselý ./Pietro è allegro .	přisouzení vlastnosti

A. Druhy predikátu

Rozlišujeme predikát **slovesný** a predikát **slovesně-jmenný**.

3. Predikát **SLOVESNÝ** je vyjádřen **plnovýznamovým** slovesem

Př.: Marie zpívá./Maria canta.

4. Predikát **SLOVESNĚ-JMENNÝ** obsahuje **sponu/sponové sloveso**, které je **sémanticky** (významově) prázdné a jen nositelem **predikačních kategorií**, a **jméno**/jmennou část přísudku (substantivum nebo adjektivum):

Př.: Petr **je veselý**./Pietro è **allegro**.

B. Z hlediska STRUKTURY rozlišujeme

1. Predikát **SYNTETICKÝ** (jednoslovný):

Př.: Marie zpívá./Maria canta.

2. Predikát **ANALYTICKÝ** (složený, víceslovný). Rozlišujeme několik **typů** analytických predikátů:

- a. Predikát **slovesně jmenný** složený ze spony *být* a jména:

Př.: ... a že *jsem* velice *šťastný* a ...

... e che *sono contentissimo* e ...

Je *bledý*.

È *pallido*.

- b. Predikát složený z finitního (určitého) tvaru slovesa modálního a infinitivu slovesa plnovýznamového:

Př.: *Nemůžu* ti to *řít*. / *Non posso dirtelo*.

Nesmíš to *udělat*. / *Non devi farlo*.

Marie *umí hrát* na klavír. / Maria *sa suonare* il pianoforte.

- c. Predikát složený z finitního (určitého) tvaru **slovesa fázového (verbo fraseologico)** a **infinitivu slovesa plnovýznamového**. Fázové sloveso vyjadřuje fázi děje: začátek, průběh a konec:

Př.: *Začal* plakat. (= *Rozplakal se.*) / *Si è messo* a piangere.

V češtině lze prefixací vytvořit derivované sloveso a v syntéze jednoho slovesného tvaru *Rozplakal se*, tj. syntetickým predikátem, je vyjádřen jak lexikální význam (plakat), tak počátek děje (začal). Takové derivované sloveso italština nemá. Znamená to, že čeština tu má dvě možnosti: predikát syntetický i predikát analytický.

Srovnej:

Plakal dál. / *Continuava a piangere.* V češtině je predikát syntetický a trvání děje je vyjádřeno adverbium; v it. Je predikát analytický.

Přestal plakat. / *Ha smesso di piangere.* V obou jazycích je predikát analytický.

- d. Predikát složený z **kategoriálního slovesa** a substantiva. Kategoriální sloveso ztrácí zčásti nebo zcela svůj lexikální (slovní) význam a je nositelem slovesných kategorií:

Př.: upadnout do rozpaků (= zrozpačitět)

Italské sloveso *imbarazzarsi* vyjadřuje stav = *být v rozpacích*, nikoliv změnu stavu jako české *zrozpačitět*). Znamená to, že čeština tu má dvě možnosti: predikát syntetický i predikát analytický.

Srovnej podobně: provést analýzu (= analyzovat) / fare un'analisi (= analizzare)
začít se smát (= rozesmát se) / cominciare a ridere

Sleduj a analyzuj následující věty a **strukturu** jejich **predikátu** v **češtině, italštině a angličtině, a to zvláště v případech, kdy v češtině nebo italštině je ve funkci syntetického predikátu derivované (odvozené) sloveso:**

..., ať se Bůh nad ním **smiluje**. / Ať **je** mu Bůh **milostivý**.

..., che Dio **abbia misericordia** di lui!

..., God **be merciful** to him!

Leo D. **se bál**, že ... / Leo D. **měl strach**, že ... / **Obával se**, že ...

Leo D. **aveva paura** che ...

Leo D. **was afraid** that ...

Bylo jí líto, že ... / **Litovala**, že ...

Le **dispiaceva** che ...

She **was sorry** she ...

Překvapuje mě/divím se, že chlapci jako vy ...

Mi stupisco che ragazzi come voi ...

I'm surprised at boys like you, ...

Ačkoliv jsem se na starého Cottera **zlobil**, že ...

Benché **fossi arrabbiato** con il vecchio Cotter per ...

Though **I was angry** with old Cotter for ...

Vypadal, jako by **spal**.

Sembrava proprio che **dormisse**.

He just looked as if he **was asleep**.

Každé ráno **jsem se vykoupal** ve studené vodě (= dal jsem si studenou koupel).

Facevo un bagno freddo tutte le mattine.

Every morning **I had** a cold **bath**.

Cvič. / **Fai del moto.** / **Take** exercise.

V pokojíku **se rozhostilo** ticho.

Un silenzio si **impadronì** della stanzetta e, ...

A silence **took possession** of the little room and, ...

Pokřížovali jsme se a ...

Ci **facemmo il segno della croce** e ...

We blessed ourselves and ...

Dillone, důtklivě ti **radím**, abys ...

Dillon, ti **dò un buon consiglio**, ...

Now, Dillon, I **advise** you strongly, ...

..., kde **chládlo** jídlo.

... dove il cibo **si freddava**.

... where the food **was growing** cold.

Zbledla.

Impallidi.

She **turned pale**.

Už bylo pozdě, když jsem **usnul**.

Era tardi quando mi **addormentai**.

(It was late) when **I fell asleep**.

Rozplakala se. / **Propukla v pláč.**

Proruppe in lacrime.

She **burst/broke** into tears./**She started** crying.

Dveře **se rozletěly**.

La porta **si spalancò**.

The door **flew** open. / The door **burst** open.

Rozzlobil se na mne.

Si è **arrabiato** con me.

He got angry with me.

Stále mluvila.

Continuava a parlare.

She **kept** talking.

Sleduj význam a italského fare a anglického make:

Rozzlobil ji. / L'ha **fatta** arrabbiare. / He **made** her angry.

Rozplakal ji. / L'ha **fatta** piangere. / He **made** her cry.

... zvyk, **kvůli** kterému **jsem se cítil** nesvůj.

... un'abitudine che **mi aveva fatto sentire** a disagio.

... a habit which **had made me feel** uneasy.

A proto nám všem **znepříjemňuje** život.

Per questo ci **fa** a tutti la vita **impossibile**.

And that's why she **makes** life **impossible** for all of us.

Sleduj následující italská **kategoriální** slovesa. Sloveso plnovýznamové, které zčásti ztrácí svůj význam a vyjadřuje gramatické kategorie slovesa. V italské terminologii je takové sloveso označováno jako „**verbo supporto**“. Jejich spojením se jménem vznikají analytické predikáty, které často (ne vždy) odpovídají predikátům syntetickým:

prendere parte a q.c. = partecipare a q.c.
prendere possesso di = impossessarsi di
prendere (fare) un bagno = bagnarsi
prendere in giro = deridere, canzonare, imbrogliare
mettere a confronto = confrontare
mettere in atto = realizzare
mettere in chiaro = chiarire
mettere in mostra = esporre, esibire

SHRNUTÍ TÉMATU (ZÁVĚR)

Téma je věnováno slovesu ve funkci predikátu. Predikát v češtině je srovnáván s italštinou (a angličtinou). Čeština je jazyk syntetický. Stejnou tendenci k syntetičnosti jako na rovině morfoloické vykazuje čeština i na rovině syntaktické. Téma to má ukázat na struktuře predikátu. Je proto na příkladech dokládán rozdíl mezi predikátem syntetickým a analytickým v obou srovnávaných jazycích, a to na pozadí angličtiny s výraznou tendencí k analytičnosti. Uváděním italských příkladů se navazuje na téma 2 s morfoloickou klasifikací jazyků, kde je italština charakterizována jako jazyk částečně syntetický a částečně analytický.

KONTROLNÍ OTÁZKA

Studijní materiál k tématu 8 e-learningového kurzu obsahuje otázky k analýze příkladů v češtině, italštině a angličtině vybraných z autentických trojjazyčných textů.

Úkol: Analyzujte podle zadání **všechny příklady textu ve výkladové části**.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Terminologie. Tendence k syntetičnosti v češtině a italštině, tendence k analytičnosti v angličtině. Predikát slovesný, predikát jmenný, struktura predikátu, predikát syntetický, predikát analytický, typy analytického predikátu;

9 NON FINITNÍ SLOVESNÉ TVARY A POLOVĚTNÉ ÚTVARY V ČEŠTINĚ

RYCHLÝ NÁHLED TÉMATU: ÚVOD

Téma věnované non finitním (neurčitým) slovesným tvarům navazuje na téma 4 Flexe slovesa pojednávající finitní (určitý) slovesný tvar a gramatické kategorie slovesa včetně jejich funkcí. Výkladem o časových významech v polovětných útvarech téma navazuje také na téma 5 Systém gramatických časů. Téma je prezentováno ve struktuře:

1. FINITNÍ slovesný tvar
2. NON FINITNÍ slovesný tvar
3. Polovětné útvary v češtině
4. Časové vztahy vyjadřované polovětnými útvary

Pro každý z komentovaných jevů jsou uváděny české. Téma je rozvíjeno tématem 10 Non finitní slovesné tvary v italštině.

CÍLE

Cílem tématu je připravit studenty k předmětu *Italská morfologie 2*, kde je problematika non finitních slovesných tvarů pojednána z hlediska formy, a *Italská syntax 2*, kde jsou non finitní slovesné tvary sledovány z hlediska jejich funkce v implicitních vedlejších větách. Důraz se klade na funkční přístup.

KLÍČOVÁ SLOVA

Finitní (určitý) slovesný tvar, non finitní (neurčitý) slovesný tvar; infinitiv, přechodník, časové významy, časové vztahy;

Výkladová část

Non finitní slovesné tvary a polovětné útvary v češtině

Hubáček, J., Jandová, E., Svobodová, J. *Čeština pro učitele*. Vade Mecum. 1998, s. 236-242.

Bauer, J., Grepl, M. *Skladba spisovné češtiny*. SPN, 1975. S. 169-173.

1. **FINITNÍ slovesný tvar** (verbum finitum) = **URČITÝ** slovesný tvar je určitý proto, že u něj **LZE URČIT** slovesné kategorie **osoby, (čísla), času a způsobu**. Kategorie **času a způsobu** jsou **kategorie predikační**: realizuje se jimi **predikační akt (predikace)**, neboli akt přísouzení (vztažení) příznaku (k) subjektu a dochází tak k **větovotvornému aktu** (k vytvoření věty). (Srov. L4 Flexe slovesa.)

Př.: Polyká naprázdno. **Pokouší se** tak zaplašit bolest.

2. **NON FINITNÍ slovesný tvar** = **NEURČITÝ** slovesný tvar je neurčitý proto, že u něj **NELZE URČIT** slovesné kategorie času a způsobu. Neurčitými slovesnými tvary v češtině jsou **přechodník** (přítomný a minulý) a **infinitiv** (činný a trpný).

Př.: Polyká naprázdno, **pokoušeje se** (on) zaplašit bolest. přech. **přítomný**, m. sg.

Ani **nepromluviv** odešel ven.

přech. **minulý**, m. sg.

Užitím neurčitého slovesného tvaru vzniká **POLOVĚTNÝ ÚTVAR**, který má ve větě **platnost rozvíjejícího členu**, stejně jako vedlejší věta.

3. Polovětné útvary v češtině:

- s **přechodníkovou** vazbou

Př.: Voralka, **stojíc** u chléva, dívala se za mužem (= **stála a** dívala se)

- s **infinitivem**

Př.: Rozhodl se **odejít** do pohraničí (= ..., **že odejde**)

- s **přídavnými jmény** slovesnými, tj. odvozenými od slovesa

Př.: Dychtivě četl noviny, **vonící** ještě tiskárnou.

Struktury s přechodníkem nebo infinitivem jsou označovány jako **polovětné** právě proto, že neurčitý slovesný tvar **nevyjadřuje predikační kategorie času a způsobu**. Mluvíme pak o **sekundární predikaci**:

Př.:

Polyká naprázdno, (základní predikace, přísouzení příznaku finitním tvarem)
pokoušeje se (tak, přítom) zaplašit bolest. (sekundární predikace, přísouzení příznaku non finitním tvarem)

4. Časové vztahy vyjadřované polovětnými útvary

Neurčitý slovesný tvar polovětného útvaru nevyjadřuje kategorii času, a proto nemůže zařazovat děj vůči okamžiku promluvy, tj. absolutně. Zařazuje však děj **relativně**, tj. ve vztahu k ději, který vyjadřuje určitý slovesný tvar řídící věty:

Př.:

Polyká naprázdno, **pokoušeje se** zaplašit bolest. přechodník **přítomný** označuje děj jako **SOUČASNÝ** s dějem vyjádřeným určitým slovesným tvarem

Srov: Polykal (polyká, bude polykat) ..., pokoušeje se ... děj současný

Př.: Ani **nepromluviv**, odešel ven.

přechodník **minulý** označuje děj jako **PŘEDČASNÝ** vůči ději vyjádřenému určitým slovesným tvarem

Srovnej: Ani **nepromluviv**, *odešel* (*odchází*, *odejde*) ven. děj předčasný

Polovětný útvar se od ostatních větných členů liší tím, že ve slovesném tvaru zachovává vysoký **stupeň dějovosti**. Jeho užitím je větná stavba „hutnější“. Mluvíme pak o **syntaktické kondenzaci**

Analyzuj následující **ČESKÉ příklady** z hlediska **formy slovesa** a z hlediska časového vztahu děje vyjádřeného non finitním slovesným tvarem k ději vyjádřenému finitním slovesným tvarem hlavní věty. Přepracuj věty tak, že polovětný útvar s přechodníkem, infinitivem nebo přídavným jménem slovesným nahradíš určitým slovesným tvarem:

a. Polyká naprázdno, pokoušeje se zapašit bolest.

Válel se tu, říče a vyje.

Tatínek, prodav dva z mlýnků a kus pole, vybavil Etelku.

Kníže přihlédnuv viděl, že si pacholík drží ruku před ústy, že .....

Tu přistoupil ke knížeti člověk útrpný a pokloniv se řekl: „ ..... “

Rovnici zjednodušíme, vydělíme obě strany sedmi.

Vzlykaje vztekem a nedbaje už ničeho, propletl se zásekem dovnitř.

Ani nepromluviv odešel ven.

Vědouc, jak je spaní sladké, přála je jiným.

Utíkají, bojíce se pronásledování.

Srocují se hloučky a shluky a ty po Praze řadí, stávající se veřejným nebezpečím.

Dobře věda, že je to nebezpečné, rozhodl se přece zůstat.

Pospíchal, chtěje stihnout první vlak.

Znajíce potřeby rostliny v různých obdobích jejího života, můžeme řídit její růst.

(Jsa) hluboce pohnut tím, co viděl, rozhodl se k ráznému činu.

Zvěř nikým nejsouc plašena pobíhala cestou necestou.

Provázen panem Holzem, vracel se do laboratoře.

Rozhořčen a uražen chladným přijetím, rozhodl se ihned odejet.

b. Rozhodl se **odejít** do pohraničí.

Poslal ho do města **nakoupit** potřebný materiál.

Viděl hochy **lézt** přes plot do zahrady.

Zakázali nám o tom mluvit.

Dovolili mu **odejít**.

c. Květnový pátek byl dnem trhajících se snů a tajících iluzí.

Dychtivě četl noviny, vonící ještě tiskárnou.

Starého sluhu, zestárlého v dlouholeté službě u jeho rodičů, chtěl propustit.

SHRNUTÍ TÉMATU (ZÁVĚR)A

Téma je věnováno non finitním (neurčitým) slovesným tvarům v češtině a úzce navazuje na téma 4 Flexe slovesa pojednávající finitní (určitý) slovesný tvar a gramatické kategorie slovesa včetně jejich funkcí. Klade se znovu důraz na funkci kategorie času, přičemž výkladem o časových významech v polovětných útvarech téma navazuje na téma 5 Systém gramatických časů. Pro každý z komentovaných jevů jsou uváděny české příklady. Téma

je důležité ve vztahu k předmětu *Italská morfologie 2*, kde je problematika non finitních slovesných tvarů pojednána z hlediska formy, a *Italská syntax 2*, kde jsou non finitní slovesné tvary sledovány z hlediska jejich funkce v implicitních vedlejších větách. Téma je rozvíjeno tématem 10 Non finitní slovesné tvary v italštině.

KONTROLNÍ OTÁZKA

Studijní materiál k tématu 9 e-learningového kurzu obsahuje otázky k analýze příkladů v češtině.

Úkol: Analyzujte podle zadání **všechny příklady textu ve výkladové části.**

K ZAPAMATOVÁNÍ

Terminologie. Verbum finitum a non-finitní slovesné tvary: infinitiv a přechodník v češtině, infinitiv, gerundium a participium v italštině;

10 NON FINITNÍ SLOVESNÉ TVARY V ITALŠTINĚ

RYCHLÝ NÁHLED TÉMATU: ÚVOD

Téma úzce navazuje na téma 9 věnované non finitním slovesným tvarům v češtině. Téma je prezentováno ve struktuře:

1. GERUNDIUM
  - a) přítomné
  - b) minulé

2. INFINITIV
  - a) přítomný
  - b) minulý

3. PARTICIPUM
  - a) přítomné
  - b) minulé

Pro každý z komentovaných jevů jsou uváděny, popsány a k analýze určeny italské příklady.

CÍLE

Cílem tématu je připravit studenty k předmětu *Italská morfologie 2*, kde je problematika non finitních slovesných tvarů pojednána z hlediska formy, a *Italská syntax 2*, kde jsou non finitní slovesné tvary sledovány z hlediska jejich funkce v implicitních vedlejších větách. Důraz se klade na funkční přístup.

KLÍČOVÁ SLOVA

Finitní (určitý) slovesný tvar, non finitní (neurčitý) slovesný tvar; infinitiv, gerundium, participium; časové významy, časové vztahy; implicitní vedlejší věta;

Výkladová část

Non finitní slovesné tvary v italštině

Užitím non finitního (neurčitého) slovesného tvaru vznikají různé druhy **IMPLICITNÍCH VEDLEJŠÍCH (= závislých) vět**. Větná stavba takového souvětí je kondenzovaná, mluví se pak o **KRÁCENÍ** vedlejších vět.

1. GERUNDIUM

a) **PŘÍTOMNÉ** – z hlediska formy jednoduché **mangiando, leggendo, dormendo**

Př.: Mangio **guardando** la televisione (= Io **mentre** guardo la televisione mangio.)

Užitím **přítomného gerundia** je v tomto případě krácena vedlejší věta **časová**.

- **SUBJEKT** slovesného tvaru (slovesa) věty řídicí je **totožný** se subjektem tvaru non finitního.
- Děj implicitní vedlejší věty je **přítomným** gerundiem vyjádřen jako **SOUČASNÝ** s dějem věty hlavní.

Podobně může dojít ke krácení vedlejší věty **příčinné** (důvodové), **způsobové** nebo **podmínkové**. V češtině gerundiu obvykle odpovídá **vedlejší věta**:

Př.: Non puoi capirlo **essendo** molto giovane (... , **protože jsi** velmi mladý) **příčina**
Passo le vacanze **viaggiando**. (Trávím prázdniny **cestováním**) **způsob**
Leggendo imparerai molte cose. (**Jestliže budeš číst**, naučíš se ...) **podmínka**

b) **MINULÉ** – z hlediska formy složené. Je tvořeno spojením **gerundia pomocného slovesa a minulého participia**: avendo letto, essendo arrivato.

Př.: **Essendo arrivato** tardi dovevo scusarmi.
Protože jsem přijel pozdě, musel jsem se omluvit.

Užitím **minulého gerundia** je v tomto případě krácena vedlejší věta **příčinná**.

- **SUBJEKT** slovesného tvaru (slovesa) věty řídicí je **totožný** se subjektem gerundia.
- Děj implicitní vedlejší věty je **minulým** gerundiem vyjádřen jako **PŘEDČASNÝ** vůči ději věty hlavní.

V češtině italskému gerundiu obvykle odpovídá **vedlejší věta** nebo polovětný útvar s přechodníkovou vazbou.

2. INFINITIV

a) **PŘÍTOMNÝ** – z hlediska formy jednoduchý: parlare, leggere, dormire

Př.: Ti chiedo di **andartene**.
Žádám tě, **abys odešel**.

Užitím **infinitivu** je zde krácena vedlejší věta **předmětná**.

Př.: Sono tornato **per salutarvi**. Vrátil jsem se, **abych** vás pozdravil.

Užitím **infinitivu s předložkou per** je krácena vedlejší věta **účelová**.

Př.: Me ne sono andato **senza salutarli**. Odešel jsem, **aniž jsem je pozdravil**.

Užitím **infinitivu** je krácena vedlejší věta **způsobová**.

Př.: **Prima di partire** l'ho salutato.
Dříve než jsem odjel, pozdravil jsem ho.

Užitím **infinitivu** je krácena vedlejší věta **časová**.

- **SUBJEKT** slovesného tvaru (slovesa) věty řídicí je **totožný** se subjektem infinitivu.
- Děj implicitní vedlejší věty je infinitivem vyjádřen jako **SOUČASNÝ** nebo **NÁSLEDNÝ** vůči ději věty hlavní.
- V češtině je obvykle **vedlejší věta**.

- b) **MINULÝ** – z hlediska formy složený. Je tvořen spojením **infinitivu pomocného slovesa a minulého participia**: **avere** parlato, **avere** letto, **avere** dormito, **essere** andato

Př.: Dopo **aver letto** la lettera ho deciso di andarmene.
Když (po té co) jsem přečetl ten dopis rozhodl jsem se odejít.

Užitím **minulého infinitivu** je v tomto případě krácena vedlejší věta **časová**.

Př.: Dice/Diceva/Dirà **di aver letto** il libro.
Říká/Říkal/Řekne, **že** tu knihu **četl**.

Užitím **minulého infinitivu** je v tomto případě krácena vedlejší věta **předmětná**.

- Děj implicitní vedlejší věty je **minulým infinitivem** vyjádřen jako **PŘEDČASNÝ** vůči ději věty hlavní.
- **SUBJEKT** slovesného tvaru (slovesa) věty řídicí je **totožný** se subjektem infinitivu.
- V **češtině** implicitní větě s gerundiem obvykle odpovídá **vedlejší věta**.

3. PARTICIPIUM

- a) **PŘÍTOMNÉ** parlante **nejčastěji zpodstatnělé (il parlante = mluvčí)**
b) **MINULÉ** parlato **nejčastěji jako součást složených slovesných tvarů**

Také minulé participium je prostředkem ke krácení vedlejších vět:

Př.: **Uscita** di casa, ha aperto l'ombrello. **Když vyšla** z domu, otevřela deštník.

Užitím **minulého participia** je v tomto případě krácena vedlejší věta **časová**.

- Děj implicitní vedlejší věty je minulým participiem vyjádřen jako **PŘEDČASNÝ** vůči ději věty hlavní.
- **SUBJEKT** slovesného tvaru (slovesa) věty řídicí je **totožný** se subjektem participia.
- V **češtině** implicitní větě s participiem obvykle odpovídá **vedlejší věta**.

Srov.: **Uscendo** di casa, ha aperto l'ombrello.

Když vycházela z domu, otevřela deštník.

Děj implicitní vedlejší věty s gerundiem je **SOUČASNÝ** s dějem věty hlavní.

Sleduj a srovnej slovesný tvar hlavní věty a slovesný tvar závislé věty v následujících příkladech:

Měl jsem sice na starého Cottera zlost, že mi **říká** škvrně, ...

Benché **fossi arrabbiato** con il vecchio Cotter **per aver alluso** a me come un bambino.

Though I was angry with old Cotter **for alluding** to me as a child.

Dělal jsem, že jsem každou zmíněnou knihu (**pře**)četl, ...

Feci finta **di avere letto** ogni libro che ...

I pretended that I had read every book he ...

... , že **čekal** deset, až **vyroste** a ...

... che **aveva aspettato** dieci anni **che ella** si sviluppasse e ...

... since **he had waited** ten years **for her to develop** and ...

Ale abych mu neudělal tu radost, od talíře jsem **nevzhlédl**.

... ma non volli dargli soddisfazione **alzando lo sguardo** dal piatto.

... but I would not satisfy him **by looking** up from my plate.

Někdy se bavil **tím, že** mi (Někdy mi pro zábavu) kladl těžké otázky **a ptal se** mně, ...

Talvolta si era divertito **a rivolgermi** domande difficili, **chiedendomi** ...

Sometimes he had amused himself **by putting** difficult questions to me, **asking me** ...

La zia rigirò fra le dita lo stelo del bicchiere **prima di berne un sorsetto**.

Teta ohmatala stopku číše, **dříve než si usrkla**.

My aunt fingered the stem of her wine-glass **before sipping a little**.

SHRNUTÍ TÉMATU (ZÁVĚR)

Téma je věnováno non finitním (neurčitým) slovesným tvarům v italštině a úzce navazuje na téma 4 Flexe slovesa pojednávající finitní (určitý) slovesný tvar a gramatické kategorie slovesa včetně jejich funkcí. Klade se znovu důraz na funkci kategorie času, přičemž výkladem o časových významech v implicitních vedlejších větách téma navazuje na téma 5 Systém gramatických časů. Pro každý z komentovaných jevů jsou uváděny italské příklady. Téma je důležité ve vztahu k předmětu *Italská morfologie 2*, kde je problematika non finitních slovesných tvarů pojednána z hlediska formy, a *Italská syntax 2*, kde jsou non finitní slovesné tvary sledovány z hlediska jejich funkce v implicitních vedlejších větách.

KONTROLNÍ OTÁZKA

Studijní materiál k tématu 10 e-learningového kurzu obsahuje otázky k analýze příkladů v češtině, italštině a angličtině.

Úkol: Analyzujte podle zadání **všechny příklady textu ve výkladové části**.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Terminologie; infinitiv, gerundium a participium, implicitní vedlejší věta;

11 SLOVOSLED ČESKÉ VĚTY

RYCHLÝ NÁHLED TÉMATU: ÚVOD

Téma uvádí slovosled české věty jako jeden z faktorů funkční větné perspektivy, tj. informační struktury výpovědi, která představuje vyšší rovinu syntaxe. Téma je prezentováno ve struktuře:

- A. Základní pojmy
- B. Slovosled jako faktor informační struktury věty

Pro každý z komentovaných jevů jsou uváděny, popsány a k analýze určeny italské příklady. Téma bylo obecně uvedeno v tématu 9 Syntax předmětu Úvod do studia jako jeden z charakteristických rozdílů mezi jazyky syntetickými, jako čeština, a jazyky analytickými jako italština. Téma je rozvinuto a doplněno tématem 12 o ostatních faktorech informační struktury a jejich souhře ve výpovědní perspektivě.

CÍLE

Téma poskytuje základní informace o českém slovosledu typickém pro syntetické jazyky a o italském slovosledu zčásti determinovaném neexistencí morfologického pádu italských substantiv. Dalším cílem pak je prohloubit téma 9 Syntax předmětu *Úvodu do studia jazyka* a zároveň uvést jedno z klíčových témat předmětu *Italská syntax 1*.

KLÍČOVÁ SLOVA

Slovosled, faktor, informační struktura, věta; čeština, italština, slovosled pevný, slovosled gramatikalizovaný; kontext, sémantická funkce, komunikační dynamismus;

Výkladová část

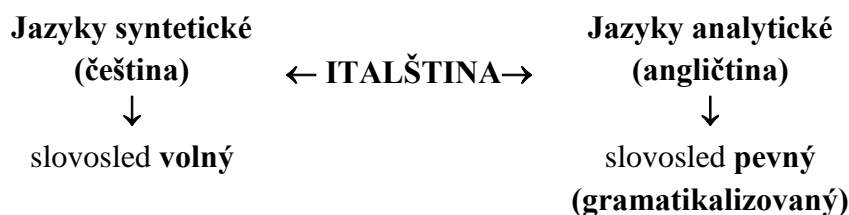
Slovosled české věty

- A. **Slovosled** je jen jedním z **faktorů informační struktury** výpovědi. Mathesius používal termínu „aktuální členění věty“. Aktuálního proto, že aktuálně, v daném kontextu a v dané komunikační situaci je věta členěna na tzv. východisko, informaci známou, ze které mluvčí v komunikaci vychází; a na tzv. jádro, které představuje informaci novou, ke které mluvčí v komunikaci směřuje. Termín „aktuální členění“ je těžko přeložitelný do angličtiny, a proto Jan Firbas zavedl anglický termín „functional sentence perspective“ (funkční větná perspektiva).

- **V češtině je slovosled volný díky existenci morfologického pádu jmen**

- V italštině je slovosled *zčásti* pevný S-V-O, protože v italštině neexistuje gramatická kategorie pádu u jmen: syntaktická funkce větných konstituentů je signalizována výhradně POZICÍ ve vztahu k predikátovému slovesu
- V angličtině je slovosled pevný/gramatikalizovaný S-V-O, protože v angličtině neexistuje gramatická kategorie pádu u jmen: syntaktická funkce větných konstituentů je signalizována výhradně POZICÍ ve vztahu k predikátovému slovesu:

Př. 1:

Loverc	zabil	lva.
Il cacciatore	ha ucciso	un/il leone.
The hunter	killed	a/the lion.
Il leone	ha ucciso	un/il cacciatore
S →	→ V	→ O _d

B. Základní pojmy

- V pojetí a terminologii Firbasově o větné perspektivě (= aktuálním členění věty) **vedle slovosledu** **spolurozhodují další faktory: kontext, sémantické funkce (role)** konstituentů výpovědi na sémantických škálách a v mluvené řeči **intonace**
- Každý větný element nese určitý **stupeň komunikačního dynamismu (KD)**. Je to míra, kterou určitý větný element přispívá k dalšímu vývoji komunikace. Jednotka s **nejnižším** stupněm KD = **téma** (východisko komunikace, to, o čem se mluví); jednotka s nejvyšším stupněm KD = **réma** (jádro výpovědi, ke kterému mluvčí v komunikaci směřuje).
- V češtině je **silná tendence** umisťovat do **finální (koncové) pozice** konstituent (větný element) s nejvyšším stupněm KD. V české větě tak sledujeme **základní rozložení KD**, tj. sled od elementu s nejnižším k elementu s nejvyšším stupněm KD.

SHRNUTÍ TÉMATU (ZÁVĚR)

Téma uvádí slovosled české věty jako jeden z faktorů funkční větné perspektivy, tj. informační struktury výpovědi, která představuje vyšší rovinu syntaxe. Téma rozvíjí prvotní poznatky představené v tématu 9 Syntax předmětu *Úvod do studia jazyka*, kde se volný slovosled uvádí jako jeden z charakteristických rysů jazyků syntetických, jako čeština. Téma je rozvinuto a doplněno tématem 12 o ostatních faktorech informační struktury a jejich souhře ve výpovědní perspektivě.

KONTROLNÍ OTÁZKA

Studijní materiál k tématu 11 je doplněn tématem 12, které obsahuje otázky k analýze příkladů v češtině, italštině a angličtině.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Slovosled volný jazyků syntetických, slovosled pevný (gramatikalizovaný) S-V-O jazyků analytických jako důsledek neexistence morfologického pádu jmen, jehož funkcí je vyjadřovat syntaktické vztahy a formou odlišit subjekt od objektu. V těchto jazycích je to pak výhradně postavení (pozice) subjektu před slovesem a postavení objektu za slovesem, kterým je syntaktické funkce subjektu odlišena od syntaktické funkce objektu.

12 FAKTORY INFORMAČNÍ STRUKTURY VÝPOVĚDI

RYCHLÝ NÁHLED TÉMATU: ÚVOD

Téma je pokračováním a rozvinutím tématu 10 o slovosledu jako jednom z faktorů informační struktury výpovědi. Téma je prezentováno ve struktuře:

- A. Faktory informační struktury věty
  - 1. Slovosled
  - 2. Kontext
  - 3. Sémantická funkce větných elementů na sémantických škálách
  - 4. Intonace
- B. Větná perspektiva jako výsledek souhry faktorů

Pro každý z komentovaných jevů jsou uváděny, popsány a k analýze určeny české, italské a anglické příklady.

CÍLE

Cílem tématu je uvést všechny faktory, které určují informační strukturu české a italské věty. Jejich uvedení je zásadní z hlediska předmětu *Italská syntax 1* v souvislosti s pořádkem slov v italské větě.

KLÍČOVÁ SLOVA

Věta, informační struktura, faktory, slovosled, kontext, sémantická funkce, sémantická škála, intonace, souhra faktorů;

Výkladová část

Faktory informační struktury

1. **Slovosled:** Sleduj volnost českého SLOVOSLEDU v závislosti na kontextu
Jel jsem tam s ní **včera v devět**.
Včera jsem tam s ní jel **v devět**.
Včera v devět jsem tam jel **s ní**, (ne s Pavlem).
Včera v devět jsem tam s ní **jel**, (dnes ráno **jsem se vrátil**).
Včera v devět jsem s ní jel **tam** (dnes ráno **zpět**).

Tam jsem s ní jel **včera v devět** (zpět **dnes ráno**). Slovosled italské věty je mezi češtinou se slovosledem volným a angličtinou se slovosledem pevným: je zčásti pevný, díky neexistenci kategorie pádu u jmen, ale existují možnosti, jak slovosled italské věty měnit.

2. **Kontext:** I v **italštině** je silná tendence umístit kontextově zapojený, tj. **známý, tematický**, element na začátek věty a element kontextově nezapojený, tj. **nový, re-matický**, na konec věty.

Př. 2:

Lva	zabil	lovec.
Il leone,	I'ha ucciso	il/un cacciatore.
O _d	→ V	→ S
Il leone	è stato ucciso	da un cacciatore
The lion	was killed	by a hunter.
S →	→ V	→ C _{ag}

Taková výpověď je odpovědí na otázku *Kdo zabil (toho) lva?* Otázka tvoří kontext, do kterého je zasazena odpověď. O_d = přímý předmět (tj. předmět v akuzativu) je téma (T) na začátku výpovědi, V = verbum (predikátové sloveso), C_{ag} = complemento di agente (adverbiální, tj. příslovečné určení původce) je réma (R) na konci výpovědi. Všimněme si, jak se pro označení kontextové zapojenosti nebo nezapojenosti v italštině (a v angličtině) uplatňují členy: člen určitý *il/the* pro zapojenost, člen neurčitý *un/a* pro nezapojenost.

Sleduj slovosledné varianty této věty v češtině v závislosti na kontextu:

Lovec zabil lva (ne králíka).	Lva zabil lovec (ne pytlák).
Lva lovec zabil (ne poranil).	Lovec lva zabil .
Zabil lovec lva (ne lev lovce).	Zabil lva lovec (ne lovec lva).

3. **Sémantická funkce** větných elementů na **sémantických škálách**

Rozlišujeme dva větné typy, které představují tzv. sémantické škály:

- a) na škále **prezentační** (v anglické Firbasově terminologii „presentation scale“), odpovídající v italštině tzv. **prezentační větě** (frase presentativa), je **prezentován** (uváděn) do kontextu, tj. „na SCÉNU“, nový element, **JEV**. Jinými slovy řečeno, uvádí **kontextově nezávislý** element. Je to syntaktický subjekt S, který jako kontextově nezávislý nese nejvyšší stupeň KD, a proto je **rématem R** výpovědi:

Sémantické funkce	SCÉNA/kulisa	→ sloveso vyjadřující existenci/objevení	→ JEV na scéně/R
Syntaktické funkce	adverbiale (příslov. určení)	→ predikátové sloveso	→ subjekt/R

Př. 3:

Nella stanza	<i>c'era</i>	un odore pesante.
<i>V místnosti</i>	byla	těžká vůně
In the room	<i>there was</i>	a heavy odour
adverbiale (příslov. určení) = scéna	predikátové sloveso vyjadřující existenci	subjekt/R nový jev

Př. 4:

	Entrò Vstoupila	Carla Karla
adverbiale (přísl. určení) = scéna	predikátové sloveso vyjadřující existenci	subjekt/R nový jev
Srov. slovosled anglické věty S-V:	Carla came	into the room.
	jev na scéně sloveso objevení	scéna

b) Na škále **kvalitativní** (v anglické Firbasově terminologii „quality scale“) se tematickému subjektu **připisuje** nějaká **vlastnost** (quality).

Sémantické funkce:(scéna/kulisa)→nositel vlastnosti→vlastnost→**specifikace**→**další specifikace**

Př.: 5:

Nel corridoio	incontrò	Michele.
V předsíni	potkala	Michele.
In the corridor	she met	Michele.
scéna	nositel vlastnosti-vlastnost	specifikace

NEBO

Př. 6. Incontrò	Michele	nel corridoio.
Potkala	Michela	v předsíni.
She met	Michele	in the corridor.
nositel+vlastnost	specifikace	další specifikace

Gramatický subjekt je známý z kontextu, je označen jen slovesnou koncovkou –ò, nese nejnižší stupeň KD, a je proto **tématem**. Nejvyšší stupeň KD nese **specifikace/další specifikace**, a je tudíž **RÉMATEM**.

4. Intonace (pozice větného přízvuku) jako faktor FVP je rozhodující tam, kde má jazyk pevný slovosled (tj. především v angličtině), nebo tam, kde chce mluvčí subjektivně změnit sled Téma – Réma na sled Réma-Téma. Mluvíme pak **o subjektivním slovosledu**:

Př. 6a:

Přišel ‘Karel.	objektivní slovosled s rématickým subjektem při slovosledu V-S.
E’ venuto ‘Carlo.	jako v češtině
‘Charles came.	gramatikalizovaný = pevný slovosled S-V, subjekt Charles je jako réma výpovědi označen intonací

Př. 6b:

‘Karel přišel.	subjektivní slovosled réma – téma: subjekt na začátku věty je jejím intonačním centrem
‘Carlo è venuto.	jako v češtině

C. Větná perspektiva jako výsledek souhry faktorů

SROVNEJ a analyzuj následující příklady a urči rozhodující faktory informační struktury výpovědi. **SLEDUJ** přitom funkci **neurčitého a určitého členu v italštině a v angličtině**:

Quando arrivavano **le corte giornate invernali** ... V-S

Když přicházely **krátké zimní dny**, ... V-S

When **the short days of winter** came ... S-V

Un'espressione delusa passò *sul volto della madre*.

Matčinou tváří se mihl **výraz zklamání**. = V matčině tváři se zračilo zklamání.

An expression of disappointment crossed *her mother's face*.

Un mazzo di cespito era legato al battente della porta *con un nastro*.

Ke klepátku na dveřích byla *stužkou* přivázána **kytka z krepového papíru**.

A crape bouquet was tied to the door-knocker *with ribbon*.

Srovnej variantu s **určitým členem** v italštině a angličtině.

Il mazzo di cespito era legato al battente della porta *con un nastro*.

Kytka z krepového papíru byla ke klepátku na dveřích přivázána *stužkou*.

The crape bouquet was tied to the door-knocker *with ribbon*.

L'offendeva, ... l'indifferenza (con la quale ...) O_d- V - S_{kauz}

Urážela/zraňovala ji l'hostejnost, (se kterou ...) V - O_d - S_{kauz}

She was hurt and ... **by** the indifference (with which ...) sleduj funkci pasíva

Ce l'ha appena detto **il signor Cotter**. O_i - O_d - V - S

Právě nám to pověděl tady **pan Cotter**. O_i - O_d-V - S

Mr Cotter here has just told us. S - V - O_i

E che ci posso fare **io**?

A co s tím můžu dělat **já**?/ A co **já** s tím můžu dělat?

And what can **I** do about it?

- **Postavení adverbialních určení** – scéna, nebo specifikace???

Mi tirai le coperte **sulla testa** e ...

Přetáhl jsem si příkrývku **přes hlavu** (další) specifikace

I drew the blankets **over my head** and ...

In the dark of my room I imagined that ...

Nell'oscurità della mia camera immaginai di ...

Ve tmě svého pokoje jsem si představoval, že ... scéna

La zia portò il vassoio dalla credenza e **lo** mise **sul tavolo**. syntaktická sounáležitost

Ze spížírný teta přinesla mísu a postavila **ji na stůl**.

My aunt brought the dish from the safe and laid **it on the table**. scéna x specifikace

La mattina seguente, dopo colazione, scesi a guardare la casetta a via Gran Bretagna.

Ráno po snídani jsem se šel podívat na domek v Great Britain Street.

The next morning after breakfast I went down to look at the little house in Great Britain Street. časová kulisa

(scéna)

SHRNUTÍ TÉMATU (ZÁVĚR)

Téma rozvíjí téma 10 věnované slovosledu jako jednomu z faktorů informační struktury věty. Vedle slovosledu, pojednaného tématem 11, jsou uváděny další faktory informační struktury věty: kontext, sémantická funkce větných elementů na sémantických škálách a intonace jako důležitý faktor informační struktury v mluvené řeči. Zdůrazňuje se fakt, že větná perspektiva je výsledkem souhry všech uvedených faktorů. Téma je důležité z hlediska předmětu *Italská syntax 1* v souvislosti s pořádkem slov v italské větě.

KONTROLNÍ OTÁZKA

Studijní materiál k tématu 12 e-learningového kurzu obsahuje otázky k analýze příkladů v češtině, italštině a angličtině.

Úkol: Analyzujte podle zadání **všechny příklady textu ve výkladové části**.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Terminologie, informační struktury jako vyšší rovina syntaxe, slovosled, syntaktické funkce vyjadřované kategorií morfologického pádu; faktory informační struktury, souhra faktorů a její důsledek pro informační strukturu věty;

13 DIATEZE V ČEŠTINĚ VE SROVNÁNÍ S ITALŠTINOU (A ANGLIČTINOU), FORMA A FUNKCE

RYCHLÝ NÁHLED TÉMATU: ÚVOD

Téma uvádí jednu z gramatických kategorií slovesa, diatezi jako gramatickou kategorii slovesa, která vyjadřuje „dispozici“ (postavení) účastníků na ději ke slovesnému ději samotnému. Jinými slovy také řečeno, vyjadřuje, jakým způsobem se jednotliví účastníci (participanti) podílejí na ději, vyjádřeném predikačním slovesem. V češtině, jakož i v italštině, rozlišujeme diatezi aktivní a diatezi pasívní. Téma je uvedeno ve struktuře:

1. Diateze je aktivní
2. Diateze je pasívní
3. Forma pasíva v češtině a v italštině
4. Funkce pasíva
5. Sleduj FORMU a FUNKCI pasíva

Pro každý z komentovaných jevů jsou uváděny, popsány a k analýze určeny české, italské a anglické příklady. Důraz je kladen na funkci pasíva tam, kde v jazyce slouží jako prostředek slovosledných změn. Téma tak rozvíjí téma 11 a 12 věnované faktorům informační struktury věty.

CÍLE

Cílem tématu je vytvořit vazbu na téma 11 a 12 věnovaným slovosledu a dalším faktorům informační struktury věty a připravit tak studenta na předmět Italská morfologie 2, kde se setkávají s diatezí z hlediska formy, a Italská syntax 1, kde se setkávají s diatezí z hlediska její funkce v syntaktické a informační struktuře věty.

KLÍČOVÁ SLOVA

diateze aktivní, diateze pasívní, gramatická kategorie slovesa; syntaktické funkce: subjekt, objekt, predikát; sémantické funkce: agens, děj, patiens; účastníci na ději;

Výkladová část

L 12 Diateze v češtině ve srovnání s italštinou, forma a funkce

Hubáček, J., Jandová, E., Svobodová, J. *Čeština pro učitele*. Vade Mecum. 1998, s. 145-146.

Diateze je gramatická kategorie slovesa, která vyjadřuje „dispozici“ (postavení) účastníků na ději ke slovesnému ději samotnému. Jinými slovy také řečeno, vyjadřuje, jakým způsobem se jednotliví účastníci (participanti) podílejí na ději, vyjádřeném predikačním slovesem. V češtině, jakož i v italštině, rozlišujeme diatezi **aktivní** a diatezi **pasivní**.

1. Diateze je **aktivní**, jestliže **gramatický subjekt (S)** je totožný s **původcem děje**. Ten může být personální (životný) a jeho **sémantickou rolí** je pak **agens (Ag)** (Srov. it. *agente* = přítomné participium slovesa *agire*: *chi agisce, chi compie un'azione*). **Původce děje** může být nepersonální (neživotný) a jeho **sémantickou rolí** je pak „*kauzátor*“ (Srov. it. *causa* = *příčina*). Jinými slovy řečeno, o aktivní diatezi se jedná tam, kde **sémantická role** agentu nebo kauzátoru odpovídá **syntaktické funkci** gramatického subjektu. Sleduj následující modelové příklady 1 a 2:

Př.:

Generál	vyznamenal	vojáky.
Lovec	zabil	lva
S = agens	V_{ak} = děj	O = patiens

Generál/Lovec, jméno v **nominativu** (v 1. pádě), je v **syntaktické roli subjektu (S)** totožný s agentem. Je účastníkem (participantem), který na ději participuje **aktivně**, jak ukazuje aktivní tvar slovesa *vyznamenal*. *Vojáky/lva*, jméno v **akuzativu** (ve 4. pádě), je v **syntaktické roli přímého předmětu (objektu O)**. Je účastníkem, který na ději participuje **pasivně**. Je v **sémantické roli patientu** (= nositele děje. Srov. it. *paziens* z lat. *patiente(m)*, od přítomného participia slovesa *pāti* = *patire* = *subire passivamente*).

Př.:

Bahno	<i>zaneslo</i>	koryto řeky.
S = původce „kauzátor“	V_{ak} = děj	O = patiens

Bahno je participant v **syntaktické roli subjektu (S)**, který je zároveň „kauzátozem“. Je účastníkem (participantem), který na ději participuje **aktivně**, jak ukazuje aktivní tvar slovesa *zaneslo*. *Koryto řeky* je participant v **syntaktické roli přímého předmětu (objektu O)**. Je účastníkem, který na ději participuje **pasivně**. Je v **sémantické roli patientu**.

2. Diateze je **pasivní**, jestliže je agens nebo kauzátor odsunut z pozice (funkce) gramatického subjektu. Sleduj následující modelové příklady:

Př.:

<i>Vojáci</i>	byli vyznamenaní	generálem.
<i>Lev</i>	byl zabit	lovcem.
S = patiens	V_{pass} = děj	adverbiále původce = agens

Vojáci/Lev je participant v **syntaktické roli subjektu (S)**. Je účastníkem (participantem), který na ději participuje **pasivně**, jak ukazuje pasivní tvar slovesa *byli vyznamenaní*, a je tudíž v **sémantické roli patienta**. Agens *generálem/lovcem* má formu instrumentálu (7. pádu), je v syntaktické funkci **adverbiálního (přísluvečného) určení původce** a zaujímá ve větě koncové (finální) postavení.

Př.:

Koryto řeky	bylo zaneseno	bahnem.
S = patiens	V _{pass} = děj	adverbiále původce (kauzátor)

Koryto řeky je participant **v syntaktické roli subjektu (S)**. Je účastníkem (participantem), který na ději participuje pasivně, jak ukazuje pasivní tvar slovesa *bylo zaneseno*, a je tudíž **v sémantické roli pacienta**. Kauzátor *bahnem* má formu instrumentálu (7. pádu), je v syntaktické funkci **adverbiálního (příslovečného) určení původce** a zaujímá ve větě koncové (finální) postavení.

Jestliže je při pasivní diatezi z pozice gramatického subjektu odsunut agens, mluvíme o **deagentizaci**, je-li z pozice gramatického subjektu odsunut kauzátor, mluvíme o **dekauzativizaci**.²

SHRNUTÍ:

Při přechodu z aktivní diateze do pasivní se patiens ocitá v syntaktické pozici (a funkci) gramatického podmětu (S) a agens/kauzátor v syntaktické pozici (a funkci) adverbiálního určení **původce děje**. Znamená to, že při změně diateze aktivní v pasivní se **mění syntaktické funkce** větných konstituentů, nemění se však jejich funkce sémantické.

3. Forma pasíva v češtině a v italštině

Čeština má pro vyjádření pasíva k dispozici **dvě formy**, stejně jako italština:

- a) **pasívum opisné neboli perifrastické**, které je tvořeno pomocným slovesem *být* a **participiém trpným**. Pomocné sloveso *být* **mění svůj tvar podle osoby, čísla, času a způsobu**. Srovnejme tvary slovesa *být* následujícího příkladu:

Př.: *Je* podváděn, ale neví, co má dělat.

Byl podváděn.

Bude podváděn.

Byl by podváděn.

Jsa podváděn, neví, co má dělat.

Byv podváděn, rozhodl se svou ženu opustit.

Perifrastické pasívum v italštině tvoří pomocné sloveso *essere* nebo *venire* a participium, označované v italštině jako participium minulé. **Pomocné sloveso *essere* (nebo *venire*) mění svůj tvar podle osoby, čísla, času a způsobu**. Srovnejme tvary slovesa *essere* následujícího příkladu:

Př.: *E'* tradito.

E' stato tradito.

Era tradito.

Sarà tradito.

Sarebbe tradito.

Essendo tradito non sa che cosa fare.

² Srov. Grepl, Karlík 1998, s. 132 a s. 140.

Essendo stato tradito ha deciso di lasciare la moglie.

b) **pasívum zvrtné**, užívané především s **neživotným** subjektem.

Př.: Daně *se platí* každý rok (= Daně *jsou placeny* každý rok).

Chřipka *se léčí* jako každá jiná nemoc (= Chřipka *je léčena* jako každá jiná nemoc).

Takové řeči *se* v mém domě *nevedou*.

Důležité dopisy *se posílají* expres.

Se subjektem **životným** by totiž mohlo dojít k záměně pasíva se zvrtným (recipročním) slovesem:

Př.: Staří lidé *se respektují* = Staří lidé *se* vzájemně *respektují* NEBO
Staří lidé *jsou respektováni*.

Podobně je tomu s užíváním zvrtného pasíva **v italštině**, označovaného „si“ **passivante**. I tady se užívá především s **neživotným** subjektem:

Př.: Le tasse *si pagano* ogni anno (Le tasse *vengono/sono pagate* ogni anno).

L'influenza *si cura* come ogni altra malattia. (L'influenza *viene curata* come ...)

Questi discorsi in casa mia *non si fanno*.

Le lettere urgenti *si spediscono* espresso.

Se subjektem **životným** jsou možné dva významy:

Př.: I professori *si salutano* = I professori *si* salutano reciprocamente NEBO
I professori *vengono/sono salutati*.

4. Funkce pasíva

Jak bylo řečeno výše, při přechodu z aktivní diateze do pasívní se *patiens* ocitá v syntaktické pozici (a funkci) gramatického podmětu (S) a *agens/kauzátor* v syntaktické pozici (a funkci) adverbialního určení **původce děje**. Mění se tedy syntaktické funkce větných konstituentů, nemění se však jejich funkce sémantické. *Agens* zůstává *agens*, *patiens* zůstává *patiens*. Změna syntaktických funkcí však umožňuje změnit zcela syntaktickou a informační strukturu věty.

a) Změna syntaktických funkcí je spojena se změnou SLOVOSLEDU. Užití pasíva je proto jednou z možností, jak měnit slovosled tam, kde to v některém jazyce neumožňují gramatická pravidla (srov. téma 11 *Slovosled české věty a faktory informační struktury výpovědi*):

Př.:

Lva	zabil	lovec.
Il leone,	I'ha ucciso	il/un cacciatore.
O _d	→ V	→ S
Lev	byl zabit	lovcem.
Il leone	è stato ucciso	da un/dal cacciatore
The lion	was killed	by the/a hunter.
S →	→ V _{pass}	→ C _{ag}

V **české větě** je přímý předmět v akuzativu *lva* za začátku věty a subjekt v nominativu *lovec* na konci věty. Přímý předmět tak zaujímá pozici, do které je v češtině umisťován **tematický** prvek, tj. prvek, který je z hlediska informační struktury výpovědi nejméně závažný. Subjekt na konci věty zaujímá pozici, do které je v češtině umisťován **rematický** prvek, tj. prvek, který je z hlediska informační struktury výpovědi nejvýznamnější. Stejný slovosled je ve větě **italské**. Všimněme si ale pronominálního **lo** (elidovaného l'): je to zájmeno ve formě akuzativu a větný člen *il leone* v pozici na začátku věty je tak explicitně označen jako přímý předmět. Tato větná struktura je nazývána „**dislokace vlevo**“ (dislocazione a sinistra), neboť na začátek věty byl „dislokován“ (přemístěn) nalevo od predikátového slovesa. Italská tak stejně jako čeština má možnost měnit slovosled. Druhou možností, jak dosáhnout změny slovosledu, je pasívum, pro angličtinu jediná možnost, jak do rematické pozice obsadit agens.

V jiných případech naopak je agens odsunutím z pozice subjektu, tj. užitím pasíva zcela „anonymizován“, neoznačen. Buď proto, že ho mluvčí označit nechce, nebo proto, že to není nutné:

Př: *Byla mi ukradena peněženka.*
Mi è stato rubato il portafoglio.

Nejsem si jist, kdo to udělal, proto zloděje (agens) neoznačím.

Př: *Amerika byla objevena v r. 1492.*
L'America fu scoperta (da Colombo) nel 1492.

Není nutné uvádět, kým byla objevena, každý ví, že to byl Kolumbus. Věta odpovídá na otázku, **kdy** byla objevena. Větu můžeme srovnat s následující variantou:

Nel 1492 fu scoperta l'America.

V r. 1492 byla objevena Amerika.

Věta odpovídá na otázku, co se stalo v r. 1492.

5. Sleduj FORMU a FUNKCI pasíva v následujících českých, italských a anglických větách. Jako první je uváděna v jazyce originálu. Zatímco v anglické verzi sledujeme výhradně perifrastické pasívum, v češtině a v italštině jsou způsoby anonymizace agens různé.

<i>He had been confined.</i>	Agens anonymizován pasívem
<i>Už ho uložili do rakve.</i>	agens anonymizován užitím 3. os. pl.
<i>Era stato deposto nella bara.</i>	Agens anonymizován pasívem

Podobně:

..., the big white **sailing-vessel** which *was being discharged* on the opposite quay.

..., il grosso **veliero** bianco che *veniva scaricato* sulla banchina di fronte.

... na velkou **bílou plachetnici**, z níž na protějším břehu *vykládali* zboží.

So one night **he** *was wanted* for to go on a call and ... agens anonymizován pasívem

Così una notte **lo** *volevano* per una visita e ... agens anonymizován užitím 3. os. pl.

Jednou v noci *ho sháněli/volali* k nemocnému. agens anonymizován užitím 3. os. pl.

... when <i>it was reported</i> that ...	agens anonymizován pasívem
... quando <i>si disse</i> che ...	agens anonymizován užitím “si” passivante
..., když <i>se rozneslo</i> , že ...	agens anonymizován užitím zvratného pasíva
... lest our adventure <i>should be discovered</i> .	agens anonymizován pasívem
(... se non volevamo) che la nostra avventura <i>venisse scoperta</i> .	agens anonym. pasívem
(Když jsme nechtěli), aby <i>se</i> na naše dobrodružství <i>přišlo</i> .	agens anonym. zvratným pasívem

SHRNUTÍ TÉMATU (ZÁVĚR)

Téma uvádí jednu z gramatických kategorií slovesa, diatezi jako gramatickou kategorii slovesa, která vyjadřuje „dispozici“ (postavení) účastníků na ději ke slovesnému ději samotnému. Jinými slovy také řečeno, vyjadřuje, jakým způsobem se jednotliví účastníci (participanti) podílejí na ději, vyjádřeném predikačním slovesem. V češtině, jakož i v italštině, rozlišujeme diatezi aktivní a diatezi pasívní. Důraz je kladen na funkci pasíva tam, kde v jazyce slouží jako prostředek slovosledných změn.

KONTROLNÍ OTÁZKA

Studijní materiál k tématu 13 e-learningového kurzu obsahuje otázky k analýze příkladů v češtině, italštině a angličtině.

Úkol: Analyzujte podle zadání **všechny příklady textu ve výkladové části**.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Základní terminologie; diateze aktivní, diateze pasívní, gramatická kategorie slovesa; syntaktické funkce: subjekt, objekt, predikát; sémantické funkce: agens, děj, patiens; účastníci na ději, aktivní účast na ději = agens, pasívní účast na ději = patiens;

LITERATURA

Povinná literatura:

Hubáček, J., Jandová, E., Svobodová, J. *Čeština pro učitele*. Odry: Vade Mecum. 1998.

Doporučená literatura:

Grepl, K., Karlík, P. *Skladba češtiny*. Olomouc: Votobia, 1998.

Hamplová, S. *K problematice vidovosti v italštině*. Praha: UK, 1994.

Klímová, E. Poznámky k funkci diateze v italštině a angličtině na rovině FVP. *Časopis pro moderní filologii*, 86, 2/2004. S. 79-93.

SHRnutí STUDIjNÍ OPORY

V úvodní přednášce předmětu *Čeština konfrontačně* je posluchač seznámen s programem a cíli předmětu a jsou vytvořeny prvotní vazby a odkazy na předmět *Úvod do studia jazyka*, který seznamoval se základními jazykovědnými pojmy. V průběhu celého kurzu se seznamuje se zásadními rozdíly morfologickými a syntaktickými, kterými se čeština jako jazyk čistě syntetický odlišuje od italštiny, která je jazyk zčásti syntetický a zčásti analytický. Vedle rozdílů jsou však uváděny i prvky shodné.

Jednotlivá témata kurzu *Čeština konfrontačně* jsou stručně uvedena a v bodech je vytvořena jejich struktura včetně cílů, klíčových slov a shrnutí. Odpověďmi na jednotlivé kontrolní otázky a rozbořem a srovnáváním uváděných příkladů si lze utvořit představu, jaké otázky budou kladeny u písemné zkoušky. Jednotčím cílem kurzu je udělat si představu o jednotlivých jazykových rovinách ve struktuře celého italského jazyka. Poznatky a znalosti získané v předmětu je nutno umět zobecnit a pokusit se vytvořit si vazby na další předměty, které tvoří součást programu studia: *Italská morfologie*, *Italská syntax*, *Italský jazykový seminář*.

Název: **ČEŠTINA KONFRONTAČNĚ**

Autor: **doc. PhDr. Eva Klímová, Ph.D.**

Vydavatel: Slezská univerzita v Opavě
Filozoficko-přírodovědecká fakulta v Opavě

Určeno: studentům SU FPF Opava

Počet stran: 72

Tato publikace neprošla jazykovou úpravou.